

Kvinnors kroppar och mäns makt

En genusanalys av lärarrollen i tre svenska
långfilmer

Cecilia Göhl
Ulrika Karlsson

GYMNASTIK- OCH IDROTTSHÖGSKOLAN
Examensarbete 87:2006
Lärarprogrammet: 2004-2007
Seminariehandledare: Pia Lundquist Wanneberg
Handledare: Pia Lundquist Wanneberg

Sammanfattning

Syfte och frågeställningar

Syftet har varit att analysera hur lärarrollen gestaltas i tre svenska långfilmer ur ett genusperspektiv. Frågeställningarna var:

Vilka karaktärsdrag och egenskaper finns hos de kvinnliga respektive manliga lärarna?

Hur ser relationerna och maktbalansen ut mellan lärare och elever?

Metod

Datinsamlingen har skett genom filmanalys uppdelad på två plan. Karaktärsdrag och egenskaper hos lärarna har undersökts utifrån Joseph M. Boggs analysmodell, där vi valt ut de för vår studie mest relevanta tillvägagångssätten. Resultatet har vi sedan kopplat till Yvonne Hirdmans och Ingrid Lindells stereotypmodeller. Relationer och maktbalans har analyserats med stöd i Hirdmans genusteori och R.W. Connells maskulinitetsteori.

Resultat

Resultaten visar att de båda kvinnliga lärarna framställs på ett likartat sätt, vilket också är gällande för de två manliga. I porträtten av de kvinnliga lärarna fokuseras till stor del på utseende och sexualitet, medan det hos de manliga lärarna är lärarrollen som står i fokus. Det framkommer även att de manliga är goda förebilder och bra lärare. Till skillnad från de manliga lärarna får vi en inblick i de kvinnliga lärarnas privatliv, med relationer och otrohet. Resultatet visar även att de manliga lärarna aldrig förlorar kontrollen i relationen med eleverna, vilket sker i relationen mellan de kvinnliga lärarna och eleverna. Vidare är det den privata relationen de kvinnliga lärarna har med sina elever, som handlingen i de filmerna kretsar kring, medan det är relationen mellan lärare och elev i skolan, som är av vikt för de manliga.

Slutsats

Den slutsats vi kan dra utifrån vår studie är att de kvinnliga och manliga lärarrollerna i de filmer vi analyserat, bidrar till att upprätthålla det genussystem som samhället vilar på. Detta sker genom den maktstruktur som går att utläsa i filmerna, samt att kvinnorna snarare framställs som stereotypa sexuella objekt, än som lärare, medan männen beskrivs utifrån sin yrkesroll, som kompetenta, sympatiska lärare.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning.....	2
1.1 Introduktion.....	2
1.2 Definitioner	3
1.3 Forskningsläge	3
1.3.1 Genus i litteratur.....	3
1.3.2 Genus i filmforskning.....	5
1.3.3 Sammanfattning av forskningsläget.....	7
1.4 Syfte och frågeställningar.....	8
1.5 Teoretiska utgångspunkter	8
1.5.1 Hirdmans genussystem.....	8
1.5.2 Connells maskulinitetsteori	9
1.5.3 Hirdmans stereotypmodell	10
1.5.4 Lindells stereotypmodell	11
1.5.5 Koppling mellan teoretiska utgångspunkter och vår studie	12
2 Metod	13
2.1 Val av datainsamlingsmetod	13
2.1.1 Analysens utformning	13
2.2 Avgränsningar	14
2.3 Urval.....	14
2.4 Procedur	15
2.5 Validitet och reliabilitet.....	15
3. Resumé av filmerna.....	17
3.1 Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö	17
3.2 Lust och fägring stor	17
3.3 Ondskan.....	18
4 Resultat.....	20
4.1 Karaktärsdrag hos lärarna.....	20
4.1.1 Ewa Kaludis	20
4.1.2 Viola.....	22
4.1.3 Tranströmer	24
4.1.4 Tosse Berg.....	26
4.1.5 Sammanfattning av karaktärsdragen	27
4.2 Stereotypa karaktärsdrag hos lärarna	28
4.3 Relation och maktbalans mellan lärare och elev	29
4.3.1 Ewa och Erik och Edmund.....	29
4.3.2 Viola och Stig.....	30
4.3.3 Tranströmer och Erik	33
4.3.4 Tosse och Erik.....	34
4.3.5 Sammanfattning av relationer och maktbalans	35
4.4 Koppling till Hirdman och Connell.....	36
4.5 Lindells utbytbarhetsprov.....	36
5 Sammanfattande diskussion	38
Käll- och litteraturförteckning.....	47

Bilaga 1 Käll- och litteratursökning

Bilaga 2 Lathund för filmerna

1 Inledning

1.1 Introduktion

Där kvinnorna går in, går makten ut.

Gammalt talesätt

Film är ett medium som når en stor publik, gammal som ung, kvinna som man, flicka som pojke. Ofta blir karaktärerna på filmerna föremål för våra känslor. Vi förälskar oss, fördömer, skrattar åt, känner med och gråter, men allra mest identifierar vi oss med de olika karaktärer vi möter. Det vi ser på duken kan visserligen vara en verklighetsflykt från det vardagliga livet, men kan lika gärna skildra vår egen värld och de liv vi lever.

I vårt samhälle råder en genusordning där mannen är norm och kvinnan underordnad.¹ Vi ser att det ständigt sker en indelning i vad som är manligt, och vad som är kvinnligt. Då mannen är överordnad, värderas ofta de manliga egenskaperna högre än de kvinnliga och det blir mannen som sitter inne med makten, precis som det gamla talesättet låter förstå.

Vi tror att film inte bara skildrar verkligheten, utan även skapar den. Genom sin möjlighet att påverka en stor skara, tror vi att film kan förstärka de föreställningar och tankar människor har om kvinnligt och manligt. Det är inte konstigt att roller dras till sin spets för att hjälpa till att föra fram historien och dess budskap, men frågan är om det kan urskiljas ett mönster i hur kvinnor och män framställs på film. Vilka egenskaper tillskrivs kvinnor och män? Är man förpassad till en viss roll bara för att man är kvinna eller man, och vilka konsekvenser kan detta i så fall få?

Vårt intresse ligger i att närmare titta på hur lärare porträtteras på film, samt att göra detta ur ett genusperspektiv. Genom att visa hur film bidrar till ett upprätthållande av genus, såväl i samhället som i hur lärare framställs, hoppas vi medvetandegöra att film inte bara är film. Det finns alltid något mer än det som ögat först möter, och det viktiga är att kritiskt våga granska det.

---

¹ Yvonne Hirdman, "Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning", i *Genushistoria – En historiografisk exposé*, red. Christina Carlsson Wetterberg & Anna Jansdotter (Lund: Studentlitteratur, 2004), s. 117.

1.2 Definitioner

Vi förklarar genus som något som ”används för att förstå och urskilja de föreställningar, idéer och handlingar som sammantagna formar människors sociala kön”.²

1.3 Forskningsläge

Då vi i vårt examensarbete kommer att röra oss både inom film- och genusvärlden, har vi i forskningsläget valt att presentera forskning från båda dessa vetenskaper. I sökandet efter relevant forskning har vi funnit att just lärarroller på film är ett utforskat ämne. På grund av detta har en breddning av forskningsläget varit nödvändig, för att från olika närliggande områden närma oss vår studie.

Eftersom litteraturen ligger nära filmens arena, har vi även valt att titta på hur genus uttrycks där. Båda dessa medier är strukturerade på ett likartat sätt med handling, karaktärer och teman, och därför anser vi att även denna forskning, liksom filmforskningen, är av intresse för oss.

1.3.1 Genus i litteratur

Shirley Foster, lärare i engelsk och amerikansk litteratur, och Judy Simons, professor i engelska studier, tittar i boken *What Katy read – Feminist re-readings of 'Classic' stories for girls* på klassiska flickböcker och hur karaktärerna i dem framställs. Genom att applicera nittonhundratalets feministteorier på böckerna undersöker de hur texterna både understryker och ifrågasätter de stereotypa bilder som finns av flickor. Några av böckerna de närmare analyserar är *Little Women*, *The Secret Garden*, *What Katy Did* och *Anne of Green Gables*.

I *Anne of Green Gables*, eller *Anne på Grönkulla* som den svenska titeln lyder, konstaterar författarna att huvudpersonen Anne på många sätt skiljer sig från den konventionella schablonmässiga hjältinnan man vanligtvis möter i denna genre. Anne är smal, fräknig, rödhårig och raka motsatsen till sin kurviga, söta väninna Diana. Inte heller uppför sig Anne

---

² Nationalencyklopedin <kundcenter@ne.se> Genus, 2006-11-11
<http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&t_word=genus&bt_n_search=S%F6k+direkt%21> (Acc. 2006-11-11).

som en ”riktig” flicka, då hon allt som oftast är frispråkig och ständigt misslyckas i sina försök att vara huslig. Foster och Simons menar att hon därmed avviker från de könsbestämda karaktärsdrag som ofta tillskrivs flickor.³ Även i skolan visar sig denna överskridning då Anne tävlar mot killarna på deras villkor om att bli bäst i klassen.⁴

Frågan vi ställer oss är om det kan vara så att Anne, för att kunna bli accepterad trots sitt ”okvinnliga” beteende, tillskrivs fysiska attribut som inte anses klassiskt feminina. Skulle hon komma undan med sitt handlande om hon till exempel såg ut som sin väninna Diana? Eller krävs det att man, för att åtnjuta större friheter inom olika områden, är en pojkflicka/pojke?

Till skillnad från Foster och Simons, som ägnar sin studie åt att titta på det som de anser vara flickböcker, tar Marika Andrae, lärare och forskare i litteraturvetenskap, steget längre då hon ifrågasätter behovet av att särskilja flick- och pojklitteratur. I sin doktorsavhandling *Rött eller Grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944* behandlar Andrae de ideal och könsnormer man kan utläsa ur de flick- och pojkböcker som ingår i Wahlströms serie.

Andrae visar till en början hur något så trivialt som valet av färg på bokryggarna, rött för flickor och grönt för pojkar, bidrar till en dikotomisering av könet. Hon ställer sig frågan vad färgerna symboliserar: ”Rött som i stopp för flickor och grönt som i gå för pojkar?”⁵ Genom att göra en närmare analys av sjuttiosju titlar som ingår i serien, lyfter Andrae fram specifika drag i flick- respektive pojkböckerna. En av de största skillnaderna hon finner när det gäller handlingen, som i mångt och mycket är uppbyggd på liknande sätt i böckerna, är att pojkarna i större utsträckning ger sig iväg på äventyr ute i världen, medan flickorna rör sig mest i hemmiljön.⁶ Ytterligare en skillnad är att flickorna placeras i olika situationer, utan att själva kunna påverka, medan pojkarna däremot söker upp äventyret där de själva kan skapa sig olika situationer.⁷

---

³ Shirley Foster & Judy Simons, *What Katy Read – Feminist Re-Readings of ‘Classic’ Stories for Girls* (London: Macmillan Press Ltd, 1995), s. 155.

⁴ *Ibid.*, s. 161.

⁵ Marika Andrae, *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944* (Uppsala: B. Wahlström, 2001), s. 13.

⁶ *Ibid.*, s. 40.

⁷ *Ibid.*, s. 248.

Även när det gäller de ideala karaktärsdrag som finns hos flickorna och pojkarna i berättelserna, påvisar Andrae de skillnader som framkommer. Flickorna ska helst vara anspråkslösa, trogna, kunna foga sig, vara vackra, friska och sunda, goda, omtyckta, älskvärda och rara, vara nitiska och hjälpsamma, ordentliga och prydliga, bara för att nämna några.⁸ Pojkarna å sin sida ska vara självbehärskade, kontrollerade, starka, friska och muskulösa, ha gott intellekt och sunt förnuft, vara modiga, självständiga, moraliska och hederliga, ha utforskarlusta och vara äventyrliga.⁹ Frågan är om denna uppdelning mellan manligt och kvinnligt inte bidrar till att genusordningen upprätthålls och att synen på män och kvinnor fortsätter att vara tudelad? Och hur reagerar man som flicka och pojke vid en upptäckt av att man inte passar in i mallen för vad som anses vara just flicka och pojke?

1.3.2 Genus i filmforskning

Tytti Soila, professor i filmvetenskap, tittar i sin avhandling *Kvinnors ansikte – Stereotyper och kvinnlig identitet i trettioalets svenska filmmelodram* på de 63 mest populära svenska filmer som fanns på repertoaren under trettioalet. Ur dessa filmer vill Soila tydliggöra hur de föreställningar om kvinnan som genomsyrade samhället under denna tid, tog sig uttryck på den vita duken. Hon utgår från en patriarkal diskurs och menar att bilden av kvinnor bestäms av den ordning som råder, och att kvinnor därmed ofta definieras som ett objekt snarare än som ett subjekt.¹⁰

Soila finner att kvinnorollerna enkelt kan delas in i olika stereotyper, och att deras främsta uppgift är att vara instrument för handlingen. De manliga rollerna är de som agerar, och för att filmernas varierande miljöer kräver omväxlande rollkaraktärer tilldelas också männen sådana. Bilden av kvinnorna blir dock mer begränsad och lätt att placera in i olika fack, då de framförallt är föremål för männens agerande.¹¹ Soila analyserar även fyra filmer djupare då hon anser att dessa fyra filmer ger en bild av de schablonföreställningar som fanns om kvinnan på trettioalet, men även visar på de porträtt som faktiskt avvek från stereotyperna.

---

⁸ Andrae, s. 97.

⁹ Ibid., s. 208.

¹⁰ Tytti Soila, *Kvinnors ansikte – Stereotyper och kvinnlig identitet i trettioalets svenska filmmelodram* (Stockholm: Stockholms Universitet, 1991), s. 11-17.

¹¹ Ibid., s. 54.

De flesta filmer och roller som Soila studerat hjälper till att stödja den patriarkala diskursen, genom att de ”belönar handlingar och egenskaper som harmonierar med den patriarkala livssynen” och ”straffar egenskaper och beteenden som hotar att underminera den”.¹² I sin studie tittar Soila mycket på dialog och handling i de olika filmerna, men även på karaktärerna, för att påvisa hur de manliga rollerna har monopol på filmens framträdande värderingar. Detta är något som även Andrae konstaterar i sina resultat.

Likt Soila diskuterar kulturforskaren Ingrid Lindell i sin doktorsavhandling i litteraturvetenskap *Att se och synas – Filmutbud, kön och modernitet*, de stereotypiska bilder som ges främst av kvinnor i film, men tittar även på vilken konsekvens de kan få på mottagaren. Hon gör detta genom att utföra en kvalitativ receptionsanalys av Lars von Triers *Breaking the Waves* och jämför den med tidigare feministisk filmforskning samt könsrepresentationen i 1996 års filmutbud. Då Soila studerade filmer ur trettiotalets repertoar kan man fråga sig om det har skett någon förändring över tid i hur kvinnor framställs på film. Är det möjligt att se samma tendenser i Lindells forskning, som de Soila härledde i sin?

Lindell anser filmen vara ett kulturellt fenomen som skapar mening. Filmer, som innehåller förutbestämda mönster av manligt och kvinnligt, bidrar till en upprepning och konstruktion av stereotypiska bilder.¹³ Trots att samhället gått framåt när det gäller jämställdhet, menar Lindell att det inte alltid är detta budskap som förs fram i film: ”En annan aspekt är att även om vi på ett narrativt sätt vet att film använder sig av stereotyper och att den är ett slags berättelselek, betyder inte det att åskådaren är opåverkad av den upprepade bild som ges i film efter film.”¹⁴

Vidare menar Lindell att filmen och dess åskådare ingår i en mediekultur och att de erfarenheter man får, genom att ta del av medias utbud, är ett steg i skapandet av identitet. Dessa erfarenheter påverkar även våra liv, vilka intressen vi får och vårt sätt att förstå, inte bara våra medmänniskor, utan också oss själva.¹⁵

I sin analys av 1996 års filmutbud finner Lindell en kraftig uteslutning av kvinnan i huvudrollen och menar att detta har en kulturell mening som visar att kvinnan är av mindre

---

¹² Soila, s. 169.

¹³ Ingrid Lindell, *Att se och synas – Filmutbud, kön och modernitet* (Göteborg: Makadam Förlag, 2004), s. 159.

¹⁴ *Ibid.*, s. 186.

¹⁵ *Ibid.*, s. 214.

intresse än vad männen är. I de fall där kvinnan är av intresse, så är det ofta i form av sexuellt objekt. Budskapet Lindell för fram är att filmen, förutom att forma identiteten hos individer och grupper, även skapar en symbolisk ordning för att människor, kvinnor, ska förstå sin plats i tillvaron.¹⁶

1.3.3 Sammanfattning av forskningsläget

All den forskning vi valt att presentera som grund för vår studie behandlar genus; de föreställningar vi har om manligt och kvinnligt, vilka uttryck detta kan ta sig inom olika sammanhang samt hur dessa föreställningar fortsätter att konstrueras.

Andrae hävdar att det sker en dikotomisering av könen inom den litteratur hon har undersökt och visar på hur karaktärsdragen ofta beskrivs som könsspecifika. Medan pojkarna får vara starka och moraliska och ge sig ut på äventyr, får flickorna stanna hemma och vara vackra och goda. Soila har i sin filmforskning funnit liknande resultat, då hon menar att kvinnorna oftast tilldelas rollen som objekt snarare än subjekt. Männen har monopol på de framträdande värderingarna och är de som agerar, medan kvinnorna förpassas till att stå som föremål för detta agerande. Även Lindells forskning understryker denna objektifiering av kvinnan, då hon påvisar att kvinnliga huvudroller är mer sällan förekommande, och att de när de förekommer oftast tilldelas rollen av ett sexuellt objekt. Foster och Simons skiljer sig mest åt, då de lyfter fram någon som inte har de, för sitt kön, utmärkande karaktärsdrag, men som ändå framställs stereotyp.

Den forskning vi tagit del av drar åt samma håll och visar på samma tendenser. Även om vi funnit studier som undersöker hur kvinnor och män framställs i litteraturen och på film, saknas det skildringar av hur just lärare gestaltas. Kan man se samma mönster i hur kvinnligt och manligt representeras, även i lärarrollen?

---

¹⁶ Lindell, s. 221.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet är att analysera hur lärarrollen gestaltas i tre svenska långfilmer ur ett genusperspektiv.

Frågeställningarna är:

Vilka karaktärsdrag och egenskaper finns hos de kvinnliga respektive manliga lärarna?

Hur ser relationerna och maktbalansen ut mellan lärare och elever?

1.5 Teoretiska utgångspunkter

För att få en ökad förståelse av genus och hur vi kan koppla det till vår undersökning, har vi använt oss av Yvonne Hirdmans genussystem. Genom hennes forskning får man god inblick i de föreställningar om könens förhållanden som existerar i samhället, men även analytiska redskap som vi kan applicera på vår studie. Då Hirdmans tankar kring genusbegreppet till stor del anknyter till feministiska teorier, anser vi det relevant att dessutom få en annan infallsvinkel. R. W. Connell utreder begreppet maskulinitet och hur manlighet skapas och etableras i samhället, något som också är av stor vikt för oss.

Som analytiska modeller kommer vi att, förutom Hirdman, använda oss av en modell i den avhandling, skriven av Ingrid Lindell, som vi presenterade i forskningsläget. Den syftar till att utläsa kvinnliga och, till viss del, även manliga stereotyper ur olika filmer. I vår strävan efter att förstå hur kvinnlighet och manlighet porträtteras på film, ger denna modell oss de verktyg vi behöver.

1.5.1 Hirdmans genussystem

Yvonne Hirdman, professor vid Arbetslivsinstitutet och Historiska institutionen vid Stockholms universitet, använder sig av uttrycket genus för att komma ifrån det äldre begreppet könsroll, som enligt henne ger en förenklad uppdelning mellan kön och roll. I och med denna uppdelning tilldelas män och kvinnor olika roller utifrån det biologiska könet och det kan verka som att dessa roller är något som man enkelt skulle kunna välja att inte spela.¹⁷ I stället använder hon sig av begreppet genussystem.

---

¹⁷ Yvonne Hirdman, *Genus – om det stabilas föränderliga former* (Malmö: Liber, 2001), s. 13.

Hirdman betonar att idéerna om ett genussystem inte är någon egentlig teori, utan att det snarare är ett mer beskrivande begrepp om könen olika förhållanden. Hon ser genussystemet som en ordningsstruktur av könen, som upprätthålls av två principer eller lagar, *dikotomin* och *hierarkin*, och att genussystemet i sin tur utgör grunden för de sociala, ekonomiska och politiska ordningarna. Dikotomin står för isärhållandets tabu, att manligt och kvinnligt inte bör blandas, medan hierarkin åsyftar till att mannen är norm, och därmed står för det naturliga och allmängiltiga.¹⁸

Vidare menar Hirdman att genusskapandet, våra idéer om vad man och kvinna är, är något som är svårt att bryta sig loss ifrån. Dessa mönster, där mannen är norm och kvinnan underordnad, som män och kvinnor skapar tillsammans, löper långt tillbaka i tiden, ända till antiken, och påverkar oss än idag.¹⁹ Detta sker genom ett genuskontrakt som utspelar sig på tre plan; *kulturell överlagring*, föreställningar om hur relationen mellan man och kvinna bör vara, *social integration*, arbetsdelning mellan könen samt *socialisering*, direkt inläring, exempelvis att pojkar inte ska gråta.²⁰

1.5.2 Connells maskulinitetsteori

Den amerikanske sociologiprofessorn R. W. Connell behandlar genus ur ett manligt perspektiv och menar, precis som Hirdman, att ”män och kvinnor följer en *allmän* uppsättning förväntningar som är knutna till deras kön – »könsrollen». Enligt detta synsätt finns det alltid två könsroller inom alla kulturella miljöer, en manlig och en kvinnlig. Maskulinitet och feminitet kan tämligen lätt tolkas som internaliserade könsroller, produkten av inläring eller »socialisation».²¹

Även Connell har en tredelad modell för att förstå den genusstruktur som råder i samhället, där han vill särskilja relationer som bygger på makt, produktion och emotionell bindning. Den viktigaste av de tre, menar han är relationer som bygger på makt, då det handlar om den allmänna underordningen av kvinnor och den manliga dominansen, patriarkatet. Denna

---

¹⁸ Hirdman, 2004, s. 113-119.

¹⁹ Hirdman, 2001, s. 47-50.

²⁰ Hirdman, 2004, s. 119-120.

²¹ R. W. Connell, *Maskuliniteter* (Göteborg: Daidalos, 1996), s. 39-40.

struktur existerar, enligt Connell, trots undantag. Ett exempel på detta är kvinnliga lärare med manliga elever.²²

En viktig del av Connells maskulinitetsteori är den maskulina hegemoni som råder i samhället. Med detta menas den kulturella dynamik som innebär att en specifik grupp sitter inne med och kan bevara makten i samhällslivet. Det behöver dock inte vara de mest tydliga makthavarna som är de mäktigaste, utan det kan lika gärna vara ideal, fantasifigurer eller filmroller. Denna hegemoni kan utläsas såväl i förhållandet män/kvinnor som i män/män. Även om de flesta män inte medvetet söker upprätthålla det hegemoniska mönstret, menar Connell, att majoriteten av alla män ändå drar nytta av denna maskulinitets hegemoni, med de fördelar de vinner av kvinnors underordnade ställning. Connell exemplifierar detta genom att påvisa den maskulina dominans som finns inom näringsliv, militär och stat och understryker att detta är en allmän accepterad strategi, mannen har makten.²³ I denna samhällseliga maktstruktur skapas och bevaras mäns och kvinnors roller och vi tillskrivs olika egenskaper beroende på kön.²⁴

1.5.3 Hirdmans stereotypmodell

I skapandet av genus, trycker Hirdman på att det finns två stereotyper, nämligen manligt och kvinnligt, där mannen är norm. Kvinnan i sin tur delas in i tre stereotyper - formler, som hon över tid rör sig fram och tillbaka till, alltid i relation till mannen – A. Den första formeln betecknas A – icke A, där kvinnan är ingenting, icke närvarande trots att hon alltså finns. Därefter följer jämförelsens formel A – a, och här betecknas kvinnan som den lilla mannen, en man som saknar något. Mannen är form/hetta/struktur, medan kvinnan är formlöshet/kyla och fuktighet och ickestruktur. Enligt Hirdman utmärkte sig den ofullgångna kvinnan genom mindre förstånd och kontroll och desto mer kropp. Kvinnor ses som mer vildsinta, mer sexuella, mer styrda av sina känslor och oberäkneliga. Den tredje och sista stereotypen som Hirdman tar upp är den normativa formeln A – B, där man ser på man och kvinna som motsatser. Kvinnan är inte bara ofullgången utan också annorlunda, med egenskaper som män knappt vill ha.²⁵

---

²² Connell, s. 97.

²³ Ibid., s. 101-103.

²⁴ Ibid., s. 69.

²⁵ Hirdman, 2004, s. 26-36.

Själva grunden för att dessa tre stereotyper ska kunna existera är mannen – A. Han är normbärare och huvudperson, som kvinnorna ställs i relation till och jämförs med. Hirdman menar att det som utmärker A är styrka, förstånd och potens, i både fysisk och psykisk bemärkelse.²⁶

1.5.4 Lindells stereotypmodell

Lindell visar hur tidigare forskning ansåg den kvinnliga representationen på film vara en bild av en social realitet och att ”sättet som kvinnor skildrades på var en direkt spegling av manliga attityder och kvinnans position i samhället, ofta genom ’felaktiga’ representationer av ’verkliga’ kvinnor”.²⁷ Detta görs framförallt genom användandet av stereotyper. I sin undersökning finner Lindell ett stort antal olika stereotypiska kvinnoroller, som kategoriseras under:

Häxor och psykopater – ofta skildrar manliga regissörer kvinnliga roller med hotfulla drag gentemot de manliga rollerna. Psykopater, psykiskt instabila och obegripliga kvinnor som många gånger använder sexuella medel för att nå sitt mål.

Offer och våldtagna – den försvarslösa kvinnan som behöver en hjälte som kan rädda henne ur faran.

Prostituerade och sexsäljerskor – de kvinnor som säljer, eller har sålt, sin kropp, genom prostitution eller telefonsex.

Voyeurism och skoptofili – lusten att titta i smyg. Själva tittandet på en sexuellt attraktiv kvinna sätts i fokus. Kvinnans skönhetsstatus kommenteras ofta.

Mödrar, vårdare och ta hand om-objekt – kvinnans framställning som sexobjekt blir sekundärt, i stället fokuseras på kvinnan som mystisk jungfru eller vårdande moder.²⁸

När det gäller stereotypiska mansroller, urskiljer Lindell ett antal sådana ur sin analys av filmen *Breaking the Waves*. Dessa är *Den känslomässigt återhållsamme mannen*, *Fadersgestalten*, *Den gode läkaren*, samt *Den förste älskaren*.²⁹

De stereotyper Lindell finner i sin undersökning är i stor utsträckning kvinno specifika. För att undersöka om deras karaktärsdrag är bundna till deras kön, använder hon sig av ett

---

²⁶ Hirdman, 2004, s. 47-50.

²⁷ Lindell, s. 34.

²⁸ Ibid., s. 123-130.

²⁹ Ibid., s. 52.

utbytbarhetsprov. Genom att i tanken byta kön på rollkaraktären avgör man om dess handlingar och egenskaper skulle kunna förekomma även i det motsatta förhållandet.³⁰

1.5.5 Koppling mellan teoretiska utgångspunkter och vår studie

Med hjälp av dessa teoretiska utgångspunkter vill vi tolka och förklara de resultat vi kommer fram till i vår undersökning, när vi närmare ser på de kvinnliga och manliga lärarrollerna i tre svenska filmer. Såväl Hirdman som Connell visar på strukturer och ordningar som råder i samhället, där det sker en uppdelning mellan kvinnligt och manligt. Kommer vi att kunna koppla dessa mönster även till de filmer och roller vi analyserar? Vilken påverkan har genussystemet på de karaktärsdrag som framkommer hos lärarna?

I jämförelse med Hirdmans tre former av kvinnliga stereotyper, anser vi Lindells indelning vara mer konkret och att den kan ge oss hjälp att tydligare urskilja stereotyper och karaktärsdrag på filmroller, och vad det har för betydelse. Men vi känner ändå att Hirdmans stereotypmodell ger en övergripande bild av samhället i stort, något som vi tror kan avspegla sig i filmens ”verklighet”, och är därför även den användbar för oss. Det utbytbarhetsprov som Lindell använder sig av i sin avhandling är också något vi kommer att applicera på vår studie, då vi tror att vi kommer att kunna föra en intressant diskussion kring de resultat det kan få fram.

---

³⁰ Lindell, s. 124.

2 Metod

2.1 Val av datainsamlingsmetod

I vår undersökning har vi valt att göra en kvalitativ analys av tre svenska långfilmer, och i dessa filmer fyra lärarroller, för att på ett så grundligt sätt som möjligt kunna undersöka lärarrollerna ur ett genusperspektiv. För att få en större förståelse för hur genus kan utläsas i de tre filmerna, kommer analysen även att kopplas till Hirdmans stereotypmodell, Lindells kategorier av stereotyper i film, samt Hirdmans genussystem och Connells maskulinitetsteori. Vi kommer även att applicera Lindells utbytbarhetsprov på de lärarroller vi analyserar. Valet att använda filmanalys som metod var enkelt, då vi anser att det är den enda möjliga metod som kan hjälpa oss att uppfylla vårt syfte och våra frågeställningar.

2.1.1 Analysens utformning

Vid analysen av karaktärernas egenskaper, utgår vi ifrån *The Art of Watching Films*, skriven av Joseph M. Boggs. I boken gör Boggs en beskrivning av olika tillvägagångssätt att utgå ifrån då vid karaktärsanalys. Ett urval har gjorts som passar vår studie, men samtliga kommer inte att användas i varje filmanalys. Översättningen av de engelska uttrycken för de olika tillvägagångssätten är vår egen.

Karaktärsanalys genom:

- visuellt framträdande drag – det vi kan utläsa bara genom att se till ansiktsdrag, kläder, kropp och rörelse. Denna uppfattning kan förändras allteftersom filmen fortskrider, men mycket ligger i första intrycket.
- yttre handling – den bästa informationen om en karaktär ges förmodligen genom dess handlande, hur karaktärerna betar sig säger mycket om vilka de är.
- dialog – mycket avslöjas om en karaktär genom vad de säger, men också hur de säger det. Tankar, attityder och känslor kan på detta sätt komma fram.
- kontrast – genom att visa kontraster i beteende, attityd, livsstil hos någon annan karaktär, lyfts vissa egenskaper hos huvudpersonen effektivt fram.
- namnval – manusförfattaren lägger ofta ned mycket tid på att bestämma karaktärens namn, då dessa kan ha en djupare mening och vara mer än ett namn.

Utöver de som vi valt ut till vår analys, använder sig Boggs av karaktärsanalys genom inre handling, reaktion hos andra karaktärer, karikatyr och ledmotiv, ständigt återkommande roller och stereotyper, statiska och utvecklande roller samt platta och runda roller.³¹

När det kommer till analysen av relationer och maktbalans har vi inte funnit en lämplig analysmodell att utgå ifrån, som Boggs karaktärsanalys. Vi har därför valt att till en början redogöra för hur relationerna ser ut och utvecklas under filmens gång, för att sedan, på samma sätt, undersöka maktbalansen.

2.2 Avgränsningar

Då en filmanalys görs finns det otaliga infallsvinklar att utgå ifrån. Man kan välja att närmare se på musikens betydelse för en film och dess handling, visuella effekter eller regissörens personliga stil. Anledningen till att vi valt ut just de fem tillvägagångssätt vi gjort av ovanstående, är dels att vi har varit tvungna att begränsa oss. Utöver det passar detta urval bäst för de filmer och karaktärer som analyseras och är det som är mest relevant för att kunna uppfylla syftet. Eftersom vi i första hand vill undersöka lärarrollerna i filmerna, så kommer många karaktärer väljas bort och även vissa delar av filmernas handlingar. Självklart finns en medvetenhet om att historierna på olika sätt påverkas av alla de element som de innehåller, men för att komma åt kärnan i undersökningen är det viktigt att vi här sätter en gräns.

2.3 Urval

I den amerikanska filmproduktionen finns en hel uppsjö av college- och high schoolfilmer där lärare har en viktig roll. Då vi kommer att arbeta som lärare i den svenska skolan, kändes det för oss mer relevant att välja svenska filmer eftersom dessa speglar den svenska skolan och även det svenska samhället. Studien har därför genomförts på tre svenska långfilmer där läraren har en viktig roll, *Lust och fägring stor*, *Ondskan* och *Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö*.

---

³¹ Joseph M. Boggs, *The Art of Watching Films* (Mountain View: Mayfield Publishing Company, 1991), s. 53-60.

Varför vi valde just dessa tre filmer grundar sig främst i att vi i och med det fick ett material med en jämn fördelning av manliga och kvinnliga lärare. Ur filmen *Ondskan* hämtar vi båda de manliga lärarna vi valt att analysera, varav den ena är idrottslärare och den andra är biologilärare. I de övriga två filmerna är de två kvinnliga lärarna klassföreståndare, med den skillnaden att läraren i *Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö* är vikarie under en begränsad period.

Vidare ville vi analysera filmer som utspelar sig under samma tidsperiod för att undvika för stora skillnader i samhällsliga förhållanden. I *Lust och fågning stor* möter vi fyrtiotalets Sverige, i *Ondskan* femtiotalet och i *Kim Novak* tidigt sextital. Däremot är alla filmerna producerade i modern tid, från nittiotalet fram till idag. Ytterligare en aspekt som visserligen inte var avgörande för vårt urval, men som ändå inte bör förbises, är att filmernas regissörer uteslutande är män och att det är deras av bild av manliga och kvinnliga lärare som framförs.

2.4 Procedur

Till att börja med tittade vi på varje film två gånger. Därefter gjorde vi en noggrannare granskning av en film i taget, då vi samtidigt förde anteckningar över viktiga händelser, tidpunkter och citat. Därpå diskuterade vi vad vi sett och det vi ansåg viktigt att ta med i resultatet. Vi strukturerade analysen utifrån det tillvägagångssätt som vi beskrivit under 2.1 Val av datainsamlingsmetod. Under själva analysen gjorde vi nedslag i filmerna, för att kunna ge en korrekt återgivning av karaktärsdrag, relationer och maktbalans.

2.5 Validitet och reliabilitet

Filmanalys är till viss del en subjektiv modell. Det är svårt att bortse från de personliga erfarenheter och värderingar man har med sig i ryggsäcken. Därför bör man ha i åtanke att andra resultat kan framkomma om någon annan ger sig på att analysera samma filmer.

Som tidigare nämnts är de tre filmerna alla producerade i modern tid, men utspelar sig under 1940- till 1960-talet. Efter denna tidsperiod har det skett stora förändringar i samhället, inte minst inom det för vår studie relevanta området kvinnors och mäns roll i samhället. Under sjuttioalet tog den teoretiska debatten inom kvinnoforskningen fart i Sverige och en ny

kvinnorörelse växte fram som ifrågasatte den patriarkala ordningen och strävade efter jämställdhet.³² Kvinnans position i samhället har sedan denna tidsperiod i stort även förändrats då hon har gått från hemmet till arbetslivet. På grund av detta finner vi det viktigt att alla de analyserade filmerna utspelar sig under en tid präglad av något sånär liknande sociala strukturer och värderingar. Vi är medvetna om att det även i dessa filmer råder ett stort tidsspänn, som säkert påverkar stämningen i filmerna, men det ger troligtvis en rättvisare jämförande bild än om vi skulle jämföra en av dessa filmer med en film som utspelar sig i dagens samhälle. Med detta sagt tror vi inte att valda filmer säger mindre om dagens samhälle än moderna filmer skulle göra, eftersom de ändå är producerade av regissörer som lever idag och som till dagens samhällsdebatt bidrar med ett inlägg, då de ger en bild av kvinnliga och manliga lärare.

Genom att använda oss av Boggs modell när vi analyserat karaktärerna, har vi minskat risken för feltolkningar, vilket leder till större validitet och reliabilitet. Vid analysen av relationer och maktbalans, har vi ansträngt oss för att vara så objektiva som möjligt, samt arbetat utifrån samma tillvägagångssätt på samtliga filmer. Validiteten stärks även i och med användandet av Lindells utbytbarhetsprov, som bidrar med ytterligare dimensioner och djup till undersökningen.

---

³² Hirdman, 2004, s. 5-6.

3. Resumé av filmerna

3.1 Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö

Filmen bygger på Håkan Nessers roman med samma namn vilken utkom 1998. Den regisserades av Martin Aspö och hade premiär 2005. Fjortonårige Erik och hans klasskamrat Edmund, tillbringar sommaren på Eriks lantställe Genesaret, tillsammans med Eriks äldre bror Henry, då Eriks pappa måste arbeta och mamman ligger sjuk i cancer på sjukhuset. Under filmen möter man såväl den fjortonårige Erik som den vuxne Erik, som precis varit på Edmunds begravning och därför minns den sommaren de delade i början av sextiotalet.

De sista veckorna innan sommarlovet får Erik och Edmund en vikarie, Ewa Kaludis, som i pojkarnas ögon är lika vacker som Hollywoodstjärnan Kim Novak. Ewa Kaludis är förlovad med den kände landslagsspelaren i handboll, Kanon-Berra, som kommit till samhället för att träna handbollslaget. Kanon-Berra är en idol för många, men inte en särskilt trevlig person, och en kväll i folkparken ser Erik och Edmund hur han brutalt misshandlar en annan man.

Under sommaren inleder Ewa, i hemlighet, ett förhållande med Henry, något som Erik och Edmund upptäcker. Efter att ha misshandlat Ewa brutalt, dyker Berra upp vid Genesaret, sökande efter Henry. Då han inte är hemma, meddelar Berra Erik att han återkommer senare på natten för att prata med Henry. Nästa morgon återfinns Berra död i närheten av huset, ihjälslagen med en hammare. En polisutredning följer, där Henry, Erik och Edmund är misstänkta för mordet. Ingen av dem fälls för brottet, och vem gärningsmannen är förblir oklart, men det sista man får se är den vuxne Erik, tillbaka vid Genesaret, läsande ett brev som Edmund lämnat efter sig. Erik gräver upp en hammare ur jorden, som han gör sig av med i sjön. Om det är Erik eller Edmund som visste var mordvapnet fanns och därmed dödade Berra är upp till tittaren att avgöra.

3.2 Lust och fågring stor

Bo Widerberg står för både manus och regi till denna film, som hade premiär 1995. Handlingen utspelar sig i Malmö, där fjortonårige Stig får en ny klasslärare, den 37-åriga

Viola, som inför vårterminen flyttat ner från Stockholm, tillsammans med sin handelsresande make Frank. Stig flyttade själv från Stockholm två år tidigare, och kallas av alla på skolan för Stockholmare, något som gör att han och Viola genast känner att de har något gemensamt. Redan från början känner Stig en stark attraktion till Viola, och flirtar ganska ogenerat med henne, vilket leder till att även hon efter ett tag ger sig hän i hans lek. En bit in på terminen tar de relationen ett steg längre, då de inleder ett passionerat förhållande. En tid följer med välplanerade kärleksmöten i hemlighet, där Stig sjukanmäler sig från skolan, för att vänta på Viola hemma i hennes säng och de gör allt för att inte bli påkomna av Frank. Dagen då Frank kommer hem tidigare än väntat inträffar oundvikligen, men han tar Stig för en elev som behöver extrahjälp och misstänker inget annat. Frank och Stig utvecklar en stark vänskapsrelation, som består även efter det att Frank har förstått hur den verkliga relationen ser ut mellan hans fru och Stig.

Relationen mellan Viola och Stig kompliceras än mer med tiden, då Stig även har en tillfällig sexuell relation med den jämnåriga flickan Lisbet. Stig känner sig mer och mer olustig med situationen och vill avsluta förhållandet med Viola, något som hon dock inte är ett dugg intresserad av och gör allt för att motarbeta. Som hämnd hotar Viola att kugga Stig i de ämnen hon undervisar, med hänvisning till hans stora sjukfrånvaro. En sista konfrontation uppstår vid skolavslutningen, då Stig blottar sig för Viola i kyrkan, när han kommit för att hämta sina betyg. Slutligen bryter han sig in i klassrummet för att stjäla ett uppslagsverk och lämnar med det skolan och även Viola bakom sig.

3.3 Ondskan

Ondskan regisserades av Mikael Häfström och hade premiär 2003. Manuset bygger på en roman av Jan Guillou och handlar om sextonåriga Erik, som efter att ha blivit relegerad från sin skola blir skickad till internatskolan Stjärnsberg av sin mamma. Detta är Eriks sista möjlighet att plugga upp sina betyg så att han nästa år kan nå gymnasiet, och han bestämmer sig för att helt sluta med de slagsmål som fick honom relegerad från realskolan. Erik har alltid blivit slagen av sin styvfar, och ser Stjärnsberg som en möjlighet att komma bort från det våld som omgett honom hela hans liv, och bara fokusera på studierna. På 60-talets Stjärnsberg råder en tradition av kamratuppfostran, ett system som syftar till att äldre kursarna uppfostrar och sätter regler för de yngre eleverna, medan lärarna väljer att se åt ett annat håll. Då Erik ifrågasätter detta traditionsbundna system och vägrar bli bestraffad för saker han finner

orimliga, rubbas hela ordningen och de frustrerade äldrekursarna ser det som sin främsta uppgift att sätta Erik på plats. Dessutom är Erik en stor talang inom idrott och framförallt inom simning, vilket leder till att han, på gymnastikläraren Tosse Bergs uppmaning, erövrar flera skolrekord som tidigare varit vikta för en fjärdeklassare.

Då de äldre eleverna inte lyckas komma åt Erik, väljer de att ge sig på Eriks ende kamrat på skolan, Pierre Tanguy, som inte alls har samma starka psyke och kropp som Erik. När trakasserierna leder till att Pierre hoppar av skolan, reagerar till slut biologiläraren Tranströmer, och skäller ut sin klass. Erik utmanar sina plågoandar genom att ställa upp på slagsmål för att hämnas Pierre, och efter att ha vunnit fighten blir han lämnad ifred ett tag. Då våld och hot inte biter på Erik, tar fjärdeklassarna till ett sista grepp och skvallrar till rektorn om att Erik haft ett förhållande med en av flickorna i kökspersonalen och därmed brutit mot en av skolans regler. Erik blir relegerad, men lyckas med hjälp av familjens advokat häva relegeringen, och får fortsätta på Stjärnsberg läsåret ut. Väl hemma i Stockholm, tar han till slut mod till sig, och står upp emot sin styvfar, genom att nu vara den som slår och inte den som blir slagen.

4 Resultat

För att lättare kunna följa med i analysen av filmerna, hänvisas till lathunden (bilaga 2).

4.1 Karaktärsdrag hos lärarna

4.1.1 Ewa Kaludis

Karaktärsanalys genom visuellt framträdande drag

Första gången Ewa visar sig i filmen, gör hon det gående över en grusplan, iklädd kjol och kofta. Hon är blond, kurvig, ung och klassiskt vacker. För att förtydliga hur änglalik hon är i Eriks ögon, förändras bilden och Ewa skrider fram som i en dröm, i slow-motion med längre hår, en böljande klänning, omringad av ett ljust sken och stämningshöjande lugn musik. Ytterligare vid två tillfällen, ser Erik samma drömbild av Ewa, en gång i skogen och en gång under ytan i sjön. Vid det senare tillfället förvandlas Ewa till Eriks mamma.

Senare i filmen får man en annan bild av Ewa Kaludis, då hon blivit misshandlad av sin fästman Berra och hon har fått en blåtira, fläskläpp och kommer blödande och gråtande till Genesaret.

Karaktärsanalys genom yttre handling

När Ewa hjälper eleverna i klassrummet, står hon snett bakom dem och lutar sig fram så att hennes bröst snuddar vid deras axlar. Medvetet eller inte, leder detta till en kamp mellan pojkarna om vem som ska få hjälp av henne. Hon sitter leende på katedern och glittrar med ögonen. Ewa Kaludis behöver inte undervisa, då hennes blotta närvaro gör att eleverna jobbar som djur.

I Ewas relation med Berra är det han som styr. Varje gång han visar sig följer hon hans minsta vink. Vid hennes sommarlovstal, dyker han upp i sin bil och visslar på henne, varpå hon på en gång springer dit, bara för att bli knuffad in i bilen. Även då Erik och Edmund stöter ihop med Ewa i Folkets Park under sommaren, avbryter hon samtalet så fort Berra kommer och vill dansa.

Trots att hon är förlovad med Berra, inleder Ewa Kaludis ett förhållande med Henry, Eriks bror. Hon spenderar tid ute vid Genesaret och de gör inga försök att hemlighålla relationen inför pojkarna. Sent en natt hör Erik och Edmund stön från nedervåningen och smyger ut och tittar in genom Henrys fönster för att se Ewa och Henry ha sex i skenet av stearinljus. Ewa är helt naken och tydligt exponerad för pojkarna då hon omedvetet blottar sig för dem under akten.

Då Ewa Kaludis blivit misshandlad av Berra återvänder hon gråtande och blödande till Genesaret och möts där av Erik och Henry som tar hand om henne. Följande morgon är Erik ensam med Ewa på gården, och han sätter sig, på hennes inrådan, på marken mellan hennes ben med huvudet nära hennes sköte, medan hon masserar hans axlar.

Karaktärsanalys genom dialog

På morgonen, dagen efter misshandeln, öppnar sig Ewa för Erik, utan att veta varför och berättar om sitt förflutna, hur hon som barn kom till Sverige. Genom Ewa och Eriks samtal, får man reda på att Ewas liv varit fyllt av motgångar:

Ewa: Titta inte på mig, jag ser så hemsk ut.

Erik: Det är för jävligt att nån har gjort så här mot dig. [...]

Ewa: Man får lära sig att ta smällar, det får man.

Erik: Jaså.

Ewa: Du ska inte vara orolig för mig Erik, jag klarar det här, det har varit värre.

Erik: Värre?

Karaktärsanalys genom namnval

Namnet Ewa är mest känt som det bibliska namnet på den första kvinnan. Eva var även synderskan i paradiset då hon åt av den förbjudna frukten och blev därmed straffad av Gud. Både Eva och Adam fick lämna paradiset.³³ Ewas efternamn Kaludis, visar hennes utländska härkomst.

---

³³ Svenska namn <svenskanamn@svenskanamn.com> Eva 2006-12-04 <<http://www.svenskanamn.se>> (Acc. 2006-12-04).

4.1.2 Viola

Karaktärsanalys genom visuellt framträdande drag

Vårt första möte med Viola sker i klassrummet, då hon har upprop med sin nya klass. Hennes hår är löst uppsatt med kammar, hon håller sina glasögon i handen, iklädd blus, uppknäppt kofta och kjol med ett skärp som markerar midjan. Hon är en vacker och mogen kvinna. Allt genom filmen klär sig Viola i kläder som framhäver hennes figur och som man lätt associerar som "kvinnliga". Tights kjolar, strumpbyxor med förstärkta sömmar, klackskor och klänning med knappar uppifrån och ned.

När Viola och Stig tillbringar tid tillsammans i hennes hem, får vi se en annan bild av henne, och även om kläderna ofta är desamma, är hon sällan fullt påklädd och verkar inte vara blyg för att visa sig lättklädd eller naken.

Karaktärsanalys genom yttre handling

Att Viola är en lärare med erfarenhet och kontroll över klassrumssituationen, visar sig då hon redan första dagen avslöjar klassens egenheter och hyss. Hon ber Stig stanna kvar efter lektionen och låter honom förstå att hon genomskådat deras kollektiva tuggummituggande, lappar som skickats runt, och flugavrättningar.

Under en rast tittar Viola ut genom fönstret över skolgårdens aktiviteter, sökande efter Stig. Då han redan tittar efter henne och deras blickar möts, blir hon generad och går snabbt därifrån. Ett tecken på att hon redan utvecklat känslor för honom.

Därefter inleder Viola ett förhållande med sin fjortonårige elev, Stig. Detta förhållande är inte bara ett svek mot hennes make, utan även ett brott mot lagen. Hon är medveten om deras oacceptabla beteende, då hon på ett tidigt stadium gör upp förhållningsregler och tecken tillsammans med Stig, allt för att de inte ska bli påkomna. Vidare missbrukar hon sin position som lärare, bland annat genom att Stig kan vara frånvarande från lektioner utan intyg, samt lämna in blanka prov utan påföljd.

När förhållandet börjar bli ohållbart och Stig tappar intresset, går det så långt att Viola, full och desperat, hotar Stig med en avslagen flaska för att tvinga till sig sex.

Karaktärsanalys genom dialog

Violas auktoritära position som Stigs lärare tydliggörs genom sättet hon tilltalar honom på, då hon talar med låg och lugn stämma, och vissa gånger inte ens tittar upp på honom. Detta är ett enkelt sätt för henne att visa sitt övertag. Även i det hon säger och hur hon säger det framhävs detta övertag, något som blir extra påtagligt då Viola får läsa den lapp som gått runt i klassrummet med pojkarnas gissningar på dagens sexfråga. Med ett litet lekande leende på läpparna konstaterar hon:

Jag tror herrarna har en någorlunda överdriven uppfattning om den manliga potensen, allas svar utom möjligtvis Olles är en produkt av rent önsketänkande.

Ögonblicket innan incidenten då Viola tvingar till sig sex genom att hota Stig, visar hon sin besvikelse över att Stig alltmer sällan vill träffa henne. Sorgen och bitterheten lyser igenom, då hon berusad nästintill hånar honom, samtidigt som hon försöker kyssa honom, utan att lyckas:

Jaså man vill inte? Inget nummer med lilla skolfröken idag?
Ingen biologilektion med praktisk tillämpning? Va? Passar inte det längre?

Karaktärsanalys genom kontrast

Ett tydligt exempel på hur särskilda egenskaper hos Viola lyfts fram sker genom att ställa henne i kontrast mot Stigs jämnåriga skolkamrat Lisbet, som även hon är förälskad i Stig. Lisbet är Violas raka motsats. Hon är ung, oskuldsfull och oerfaren. Då Lisbet, i tron om att hon är tillsammans med Stig, kommer på Stig och Viola med att ha sex i biografskrubben, förkastar hon deras relation inför Stig och därmed även inför filmåskådaren:

Men, det är så äckligt att jag inte vill prata om det ens. Jag vill aldrig se dig mer, aldrig. Jag skulle önska att du flyttade, eller så får vi flytta så att man inte riskerar att träffa på ett sånt äckel som du.

Karaktärsanalys genom namnval

Namnet Viola härstammar från latinet och betyder viol. I den kristna traditionen symboliserar violen blygsamhet, därav uttrycket blyg som en viol, ödmjukhet, dygd och den blå färgen står

för trohet.³⁴ Betydelsen för viol inom blomsterspråket är, förutom dygd och ödmjukhet, även skönhet.³⁵ Violas efternamn, J:son Rydh, visar hennes borgerliga bakgrund.

4.1.3 Tranströmer

Karaktärsanalys genom visuellt framträdande drag

Biologiläraren Tranströmer är en medelålders, normalbyggd man med gråsprängt hår. Han är alltid prydligt klädd i skjorta och slips och ger ett propert intryck, utan att för den sakens skull vara överdrivet stilig. Vid ett tillfälle, då han tar ut klassen på exkursion, är han mer fritidsklädd med tröja och jacka över skjortan och slipsen, och med kikaren i högsta hugg. På skolavslutningen urskiljer sig Tranströmer från de andra lärarna i hatt, då han har en gubbkeps på sig.

Vid varje möte med Tranströmer, lyser hans brinnande intresse för sitt skolämne igenom. Då han undervisar gör han det med hela kroppen, yviga gester och intensiv blick.

Karaktärsanalys genom yttre handling

Första gången vi ser Tranströmer i klassrummet är han i färd med att imitera en tjädertupps parningslåta och eleverna sitter som tända ljus. Han går runt i klassrummet, samtidigt som han föreläser. Genom sitt stora engagemang för sitt ämne, och sättet han undervisar på, lyckas Tranströmer alltid entusiasmera eleverna och de blir totalt uppslukade under hans lektioner. Han är även en mycket pedagogisk lärare, som ger prov på olika undervisningssätt, som det att han lämnar klassrumsundervisningen och tar med eleverna ut på exkursion.

Att Tranströmer är en uppmärksam lärare som bryr sig om och ser sina elever, märks då han under en lektion gör avbrott i det han håller på att berätta för klassen, för att fråga Erik hur det står till med honom, eftersom han verkar frånvarande.

Karaktärsanalys genom dialog

Efter en lektion med Tranströmer kommenterar Erik och hans klasskamrater Tranströmers kompetens som lärare, och de är överens om att han är den bästa läraren på skolan. Det

---

³⁴ Shenet <webmaster@shenet.se> Luktviol 2006-10-30 <<http://www.shenet.se/vaxter/viol>> (Acc. 2006-10-30)

³⁵ Fonus <webmaster@fonus.se> Blommor 2006-10-30
<http://www.fonus.se/om_fonus/index.html?c=29&sc=123&id=937> (Acc. 2006-10-30)

framkommer även att Tranströmer egentligen skulle ha blivit docent i Lund, vilket visar på hög utbildning.

När Eriks kamrat Pierre lämnar skolan efter att ha blivit utsatt för trakasserier av äldre kursarna, är Tranströmer den lärare som reagerar starkast. I häftiga ordalag skäller Tranströmer ut klassen och ifrågasätter deras brist på agerande:

Vad är ni för ena kräk egentligen? Va? Fattar ni inte vad ni har gjort? Pierre, han var en av de mest begåvade elever som gått här på Stjärnsberg.

Tranströmer känner sig frustrerad över den situation som råder på skolan. Han, liksom de övriga lärarna, är delaktiga i överenskommelsen om att lärarna sköter undervisningen och eleverna uppfostran, en tradition som funnits så länge att den i princip inte ifrågasätts. Man märker dock att denna ordning strider mot hans människosyn, och när Pierre slutar, kan inte Tranströmer längre blunda för sanningen:

Det som skiljer människan från djuren, det är inte bara intelligensen, det är moralen. Förmågan att skilja gott från ont. Men ni har betett er som djur, som asgamar. Det är ovärdigt. Hör ni det? Det är ovärdigt! Det måste bli ett slut på det här.

Karaktärsanalys genom kontrast

För att betona vilken sympatisk och pedagogisk lärare Tranströmer är, kan man se honom i kontrast till historieläraren Melander, som har nazistiska åsikter. Melander har en överlägsen attityd gentemot eleverna och drar sig inte för att förnedra dem inför sina klasskamrater. Ett exempel på detta är när Erik får stå modell för den, i Melanders åsikt, exemplariska germanska folkstammen och Pierre för den sämre sydländska typen.

Karaktärsanalys genom namnval

Tranströmer kallas av eleverna för Tranan, ett smeknamn som både relaterar till hans namn, såväl som till hans stora passion för fåglar.

4.1.4 Tosse Berg

Karaktärsanalys genom visuellt framträdande drag

Tosse Berg är kraftigt byggd, har kortsnaggat mörkt hår och ett alldagligt utseende. Han förekommer oftast iklädd träningsoverall i skolans färger. Endast vid tre tillfällen ser vi honom med privata kläder, då han, till skillnad från filmens övriga lärare som ofta går klädda i kostym, har på sig beiga kakibyxor, t-shirt, skjorta och en rutig filtjacka. På avslutningsdagen har han kostym, likt de andra lärarna, men i stället för hatt har han, precis som Tranströmer, en gubbkeps.

Karaktärsanalys genom yttre handling

Tosse Berg är en mycket engagerad gymnastiklärare, som hela tiden själv är aktiv och med eleverna under lektionerna. Under fotbollslektionen rör han ständigt på sig på planen och kommer med positiva kommentarer och konstruktiva uppmaningar till pojkarna. Även när de är ute på en löprunda, springer han med eleverna och håller ordning på dem.

Det är inte bara de i idrott duktiga eleverna som Tosse lägger ner omsorg på, likaså arbetar han för att de svagare eleverna ska känna att de duger och att de ska göra det bästa de kan. Detta visar sig då Pierre, Eriks atletiske vän, helt slut kommer tillbaka efter att ha varit ute och sprungit under en lektion. Tosse frågar hur det är med honom för att sedan klappa honom på axeln och ge beröm. Denna egenskap hos Tosse är även något som förtydligas genom Pierres svar till Erik om hur Berg är som lärare:

Du kommer gilla honom. [...] Ja Berg, gympaläraren.
Han är rätt schysst faktiskt, ja mot oss oduglingar.

Det är även tydligt att Tosse är mån om sin egen fysik, då han utöver aktiviteterna på lektionerna, ser till att hålla sig i god form genom att ge sig ut på egna joggingturer. Tosse Berg bryr sig också om sina elevers hälsa. När Erik ligger sjuk på rummet och inte varit i skolan på fyra dagar, söker Tosse upp honom för att se hur han mår och undrar om han inte ska be skolsyster ta en titt på Erik.

Karaktärsanalys genom dialog

Redan vid Eriks och även tittarens första möte med Tosse, står det klart att Tosse, till skillnad mot övriga lärare, betraktar eleverna som sina jämlikar och inte har något behov av att

tituleras som magister för att känna sig auktoritär:

Tosse: Nykomling?

[...]

Erik: God dag magistern.

Tosse: På mina lektioner är vi du med varandra, bara så du vet det.

Att Tosse inte är som de andra lärarna framkommer också vid samma tillfälle, när Erik visas runt av äldrekursaren Otto Silverhielm, som berättar för Erik att även om Berg är en bra lärare så går det rykten om att han är socialdemokrat. Att döma av Silverhielms tonläge, är detta tydligen något som drar ner hans lärargärning.

På gymnastiklektionerna är Tosse Berg pådrivande och motiverar konstant sina elever, med utrop och uppmuntran, vilket i sin tur leder till att samtliga pojkar jobbar på bra:

Arbetar vi grabbar! Bra Benge! Bra!

Bra Markus! Men bättre stöd från bena in mot målgången.

Kom igen nu grabbar! [...] Sluta prata nu pojkar!

Rör på påkarna nu! Bra försök Pierre!

Karaktärsanalys genom kontrast

Även Tosse Berg går att ställa i kontrast till historieläraren Melander, i sin relation till eleverna och hans pedagogiska metoder. Men Tosse kan också kontrasteras mot Eriks styvfar, som misshandlar Erik och alltid möter honom med förakt och misstro. Tosse däremot tror på Erik och peppar honom, och blir en fadersgestalt för Erik att se upp till.

Karaktärsanalys genom namnval

Tosse kan vara såväl ett smeknamn som ett förnamn. Oavsett om det är ett smeknamn eller inte, känns Tosse mer som ett kompisnamn än ett lärarnamn. Efternamnet Berg är ett vanligt svenskt efternamn, och inget i namnet anspelar på en tillhörighet till en högre samhällsklass, det känns snarare som ett arbetarnamn.

4.1.5 Sammanfattning av karaktärsdragen

Resultaten från analyserna visar att de båda kvinnliga lärarna framställs på ett likartat sätt, vilket också är gällande för de två manliga. I porträtten av de kvinnliga lärarna fokuseras det till stor del på deras utseende och deras sexualitet, medan det hos de manliga lärarna

koncentreras till deras lärarroll. Det framkommer även att Tosse och Tranströmer är goda förebilder och bra lärare med stor kunskap inom sitt ämne. Till en början skildras även Viola som en bildad lärare med kontroll över klassrummet. Till skillnad från de manliga lärarna får vi en inblick i de kvinnliga lärarnas privatliv, med relationer och otrohet. Viola och Ewa har båda även namn med större symbolisk innebörd än Tranströmer och Tosse.

4.2 Stereotypa karaktärsdrag hos lärarna

Vi finner att Ewa Kaludis, under filmens gång, går att placera i ett flertal stereotypa rollfack, enligt Lindells indelning. I och med att fokus redan tidigt i filmen läggs på Ewas änglalika skönhet, hamnar hon i kategorin voyeurism, då hon är ett objekt som är föremål för männens blickar. Detta blir som tydligast i sexscenen mellan Ewa och Henry. Genom sin svåra uppväxt och det destruktiva förhållandet med Berra, intar Ewa sedan offerrollen. Utifrån Hirdmans stereotyper, kan man hos Ewa Kaludis se drag av att hon är B, mannens motsats, då hon har egenskaper som männen inte vill ha. Hon blir misshandlad, gråter och söker hjälp hos motsatta könet.

Violas skönhet och kropp sätts, likt Ewa Kaludis, i centrum för våra blickar. Hela hennes person framställs som om den osar av erotik och lusta, vilket placerar även henne i kategorin voyeurism. När denna lusta inte längre möter gensvar, kan hon inte längre kontrollera sitt begär till Stig och detta tar sig sådana uttryck att hon kan placeras i stereotypen häxa/psykopat, som når sin kulmen då hon hotar Stig med en avslagen flaska. Om man utgår ifrån Hirdmans indelning i stereotyper, känns det närmast till hands att se Viola som a, i jämförelse med A. Viola styrs av sina känslor, kan mot slutet inte kontrollera sin sexuella lust och tappar kontrollen över situationen. Egenskaper män inte tillskrivs.

I Tranströmers fall är det hans roll som lärare som sätts i fokus. Han är en förebild för Erik. En kompetent, välutbildad man som Erik lyssnar på. Enligt Hirdmans modell är mannen A och karaktäriseras av styrka, förstånd och potens, i både fysisk och psykisk bemärkelse, något som även stämmer in på Tranströmer.

Även i Tosse Bergs fall är det läraren som är det centrala i gestaltningen. För Erik är Tosse en fadersgestalt, men även en människa Erik kan vända sig till som en jämlike när det gäller

idrotten. Precis som Tranströmer kan inte Tosse vara någonting annat än A, enligt Hirdmans modell.

4.3 Relation och maktbalans mellan lärare och elev

4.3.1 Ewa och Erik och Edmund

Från början är Ewa Kaludis enbart pojkarnas fröken. Även om de tycker att hon är den vackraste som finns, till och med vackrare än Kim Novak, och ägnar sig åt dagdrömmar om henne, så är hon aldrig mer än deras lärare. Inte förrän Ewa inleder ett förhållande med Henry förändras pojkarnas bild av henne. Hon är inte längre bara deras lärare, utan en kvinna som genom sitt förhållande med Henry, även ger Erik och Edmunds deras första sexuella upplevelse, då de utanför fönstret bevittnar hennes och Henrys älskog och en vuxen Erik säger:

Det var så vackert, så in i helvete vackert, att jag förstod att jag aldrig mer i mitt ynka liv skulle få se nånting liknande, aldrig nånsin. Det gjorde ont att vara fjorton år och veta att man upplevt det fullkomliga.

Från den här stunden är det som om relationen förändras, något som blir än mer tydligt när Ewa kommer till Genesaret, misshandlad och i tårar. Erik springer henne till mötes med orden:

Fröken Kalu.. jag menar, Ewa!

Då Ewa har öppnat sig och visat sig sårbar för Erik, blir relationen också mer intim. Medan Ewa masserar Eriks axlar, pratar hon med honom om hans mamma och hennes sjukdom, något som hon från Henry hört att Erik har svårt att prata om. I och med det går hon för en stund tillbaka till att vara den medkännande läraren, men för Erik är det svårt att se henne som något annat än en sexuell varelse, och han känner hur det skulle vara att vara Henry.

Eftersom Ewa Kaludis är Erik och Edmunds lärare, har hon från början makten i relationen med pojkarna, men kanske inte bara i egenskap av lärare, utan även för att hon är vuxen och mer erfaren. Denna ställning förstärks även då pojkarna sätter henne och hennes skönhet på

en piedestal och därigenom förmodligen skulle göra allt för att få hennes uppmärksamhet och uppmuntran. Vid de tillfällen då Ewa träffar pojkarna utanför skolan, på dansbanan och vid Genesaret, är det ändå tydligt att hon gör det som deras lärare. Hon talar till dem som de vore pojkar/elever och berömmar dem för deras uppträdande och prestationer:

Du är rolig du Edmund, en riktig gentleman. [...] Jag undervisade dem i Oskarsskolan å fina pojkar.
Va fin, ser ut som ett gediget arbete.

Efter misshandeln förskjuts maktbalansen. Ewa har visat sig i ett utsatt läge och någon av pojkarna tar lagen i egna händer när han slår ihjäl Berra för att skydda och hjälpa Ewa. Även under utredningen är det pojkarna som är i ett överläge, när de agerar, till skillnad mot en hjälplös Ewa. De söker upp henne, och får skicka meddelanden från henne till Henry, då Ewa tror att det är bäst om hon håller sig borta från honom. Senare, när undersökningen är nedlagd och Henry är släppt i brist på bevis, söker Ewa upp Erik och frågar vem av honom och Edmund som mördade Berra. I stället för att svara kysser Erik henne och vänder sig om går därifrån utan att svara. Återigen visar det sig att Erik har övertagat.

4.3.2 Viola och Stig

Trots att Viola är Stigs lärare, attraheras han omedelbart av henne och man märker tidigt hur spänningen dem emellan byggs upp genom de blickar och stunder de delar i klassrummet. Stigs förälskelse eskalerar och han gör allt för att få vara henne nära, om än bara för en kort stund. Då han märker att hans känslor är besvarade kysser han henne i trappen upp till skolans vind och söker senare upp Viola i hennes hem för att få veta om det han tror och känner verkligen är på riktigt och får det av henne bekräftat:

Stig: Har jag tagit fel?
Viola: Nej, du har inte tagit fel.

Viola och Stig inleder ett sexuellt förhållande där hon blir mer än hans klasslärare, då hon även blir hans lärare i sovrummet. Även om Stig tog första steget till ett förhållande genom att kysa Viola är det tydligt att han är den oerfarne. I relationen går Stig från att vara en osäker och rädd fjortonåring, som Viola lotsar in i vuxenvärlden, till att bli en självständig ung man.

Vändningen kommer när Stig och Frank, Violas make, blir vänner. En vänskap som sträcker sig så långt att Stig vissa kvällar väljer att umgås med Frank framför Viola. Frank introducerar Stig för sin passion, klassisk musik, och de möts snart i denna kärlek till musiken, varpå Viola känner sig utanför. Stigs sympatier för Frank växer i takt med vänskapen de utvecklar, vilket leder till att Stig mer och mer börjar ifrågasätta den situation som han och Viola har skapat. Då Viola märker att Stig är på väg bort från henne, blir hon alltmer besatt av viljan att ha honom kvar, och utnyttjar sin position som hans lärare för att på olika sätt få sin vilja igenom. Stig avslutar relationen och är beredd att gå vidare och ta den för vad det var. Viola däremot klarar inte av att ha kvar Stig i sitt klassrum och känner sig därmed tvingad att kugga honom.

I skolan är det påtagligt att Viola, i egenskap av Stigs lärare, sitter inne med makten. Hon har mer kunskap, hon är äldre, och hon har fullständig kontroll över klassrummet och sina elever. Då Stig fastnar för Viola, är han den som driver fram den laddade förälskelselek som utspelar sig i klassrummet. Stig testar Violas gränser för att se hur nära han kan komma och märker snart att hon inte ryggar bort från hans närmanden. Trots att det är Stig som hela tiden är den som styr leken, är det först när han inser att även hon fallit för honom, som han kan ta det slutgiltiga steget. På grund av att Viola är hans lärare och att hon är så pass mycket äldre än Stig är det hon som har makten att välja om hon vill gå vidare eller inte.

Hur Viola blir den som steg för steg leder in Stig på den väg han går mot att bli man illustreras symboliskt i den scen där Stig knapp för knapp knäpper upp Violas klänning. Med darrande händer trevar han sig tvekande fram, men hon möter hans hand med sin och lugnar honom med orden:

Kom, kom. Var inte rädd. Kom, kom.

Samtidigt som Viola och Stigs relation förändras i och med Stig och Franks vänskap, sker även en förändring i maktbalansen. Hans intresse ligger inte längre bara i att vara nära Viola, och han söker sig alltfler kvällar in till grammofonen i köket, något som leder till att Viola inte alltid får den uppmärksamhet hon behöver.

Viola: Det är här du sitter, lyssna får du höra, jag hittade det där citatet.

Stig: Men jag vill lyssna på det här nu.

Viola: Ja, men dämpa lite bara.
Stig: Ja, men jag vill ha det så här.

En skarp blick från Viola räcker dock för att Stig ska sänka volymen och därmed visar han att hon fortfarande är den som får sista ordet i förhållandet. Några dagar senare demonstrerar Stig att han inte längre tänker följa Violas minsta vink. Frank har däckat vid köksbordet efter kvällens berusade samtal med Stig och Viola försöker locka in Stig i sovrummet. I stället för att följa med henne, lägger han omsorgsfullt en filt över Franks axlar och lämnar sedan lägenheten.

Det är nu Stig som har kontrollen och det är han som avgör när och om de ska ses. Viola använder sin position som Stigs lärare för att förgäves försöka ta tillbaka kontrollen. Hon tvingar fram honom till tavlan och utmanande blottar hon sina lår i skydd av katedern, för att än en gång locka honom. Alltmer desperat får hon lura till sig möten med Stig då han jobbar, genom att söka upp honom på arbetet. Till slut går det så långt att hon söker tröst i flaskan och när Stig söker upp henne i hemmet för att avsluta förhållandet, tvingar hon till sig närhet av honom. Stig har fortfarande all makt i situationen, men ger henne vad hon vill ha en sista gång, då han har sex med henne av ren barmhärtighet.

Viola inser att hon har förlorat Stig och i ett sista försök att återta makten, bestämmer hon tillsammans med rektorn att Stig ska underkännas i hennes ämnen, då frånvaron varit alltför hög. Sakligt och känslolokalt, ikläder sig Viola lärarrollen, och meddelar detta för Stig, och lämnar hastigt klassrummet. Stig jagar ikapp henne, trycker in henne i en städskrubba och håller fast henne mot väggen:

Stig: Varför ljuger du? Ja, du vet ju varför jag inte var närvarande på de där jävla lektionerna, jag låg i din säng och väntade på att du skulle komma hem till frukostrasten och få dig ett nummer.

Viola: Jag vill inte att du pratar på det här sättet. Jag.. Jag vill inte att du pratar på det här sättet... om allting.

Stig: Vad då? Vilket allt det där? Tror du att det var nåt särskilt?

Det var vanliga knull, tro inte att det var nåt särskilt.

Viola: *hysterisk, skriker, knuffar bort honom* Du är tyst!

Stig hotar med att avslöja hela historien om hon kuggar honom, men söker utan resultat något som kan bevisa deras relation. Han blir kuggad och Viola vinner därmed den striden. Trots detta försök att återställa balansen, blir det Stig som får sista ordet på skolavslutningen, då

han i stället för att ta emot sitt betyg knäpper upp byxorna och blottar sig för Viola inför hela skolan i kyrkan. Stig framstår som den starkare av de två och lämnar sin relation med Viola rakryggad, medan hon är tillintetgjord.

4.3.3 Tranströmer och Erik

Tranströmer anses av pojkarna vara den bästa läraren på skolan, och det i sin tur leder till att han lyckas skapa en bra relation till sina elever. Hos Erik väcker Tranströmer ett intresse för naturen och även den undervisning han bedriver. Under den exkursion som Erik deltar i, ser man hur han ser upp till Tranströmer och blir alldeles uppslukad i det som sker. Det framkommer att undervisningen är en del av livet på Stjärnsberg som Erik faktiskt trivs med och Tranströmer har en stor del i detta. Den relation som Erik och Tranströmer har, är fokuserad till skoltid och det är i egenskap av lärare som Tranströmer kan påverka Erik i rätt riktning. För Erik blir Tranströmer en manlig förebild, något som han under sin uppväxt saknat.

När Erik, efter sin relegering från Stjärnsberg, söker upp rektorn tillsammans med sin advokat, för att hävda sin rätt att få gå kvar på skolan, är Tranströmer den lärare som visar sig stå på Eriks sida, då han inte låter rektorn bortförklara sig, utan gör klart att allt bör gå rätt till.

Som Eriks lärare och en auktoritet, är det Tranströmer som har makten i relationen. Denna makt använder han i ett gott syfte, då han vill lära Erik och hans klasskamrater skillnaden mellan gott och ont, rätt och fel. Efter att Pierre har lämnat skolan och Tranströmer skäller ut Eriks klass för deras beteende, riktar han sig speciellt till Erik:

Du Erik till exempel, ni var nära vänner. Varför försvarade du honom inte? Va? Kunde du inte ha försvarat honom? Va? Du kan väl svara mig åtminstone? Varför försvarade du honom inte? Är du lika feg som de andra?

Även om det är en utskällning, använder Tranströmer sin position som lärare för att få eleverna att lyssna och det fungerar som en tändgnista för Erik, som tar till sig kritiken och bestämmer sig för att hämnas Pierre, genom att utmana sina plågoandar en gång för alla.

Trots att Tranströmer anklagar eleverna för att vara fega och passiva, går det inte att undgå att även han, tillsammans med de övriga lärarna, står bredvid utan att ingripa.

4.3.4 Tosse och Erik

Tosse Berg har en jämställd relation till sina elever, och därmed även till Erik. Relationen till Erik förstärks och blir än mer speciell genom den gemensamma grund de båda har i idrotten. Tosse är Eriks gymnastiklärare, men ägnar mer tid åt Erik än vad som egentligen krävs av honom. Redan tidigt inser Tosse att Erik är en stor talang inom simning, och för att Erik ska utvecklas som simmare, stannar Tosse kvar med Erik efter lektionstid. Detta för att motivera honom att träna hårdare och kanske vara med i skolmästerskapen där Tosse tror att Erik har en stor chans att vinna flera grenar:

Erik, vet du vad som är det värsta för en gymnastiklärare?
Det är att se en verklig talang gå till spillo. Ett löfte som aldrig infrias. Lova att aldrig bli sån, även om du skaffar dig fiender.

Tosse övertalar Erik att ställa upp i skolmästerskapen, och lägger ner tid på sin egen fritid för att träna honom extra.

Ytterligare ett exempel på hur Tosse och Erik möts i idrotten, ser man när Tosse, ute på sin joggingtur, stöter ihop med Erik och de diskuterar olika träningsupplägg. Vid detta tillfälle är det inte en lärare som pratar med sin elev, utan två vänner med ett gemensamt intresse och mål.

I och med sin gymnastiklärarroll och i sitt idrottsintresse, blir Tosse en förebild för Erik. Erik har funnit en man som tror på honom och ser honom, något han saknat under uppväxten i Stockholm. Genom detta blir Tosse mer än en förebild, han blir en fadersgestalt att lita på, någon som bryr sig. När Erik är sjuk, söker Tosse upp honom på rummet för att se hur han mår, vilket visar på en omsorg som han kanske inte visar alla sina elever. Även på skolavslutningen syns denna omtanke och speciella relation, när Tosse tar Erik i hand med orden:

Ta hand om dig!

Trots den jämställda relation Tosse och Erik delar, har Tosse, i egenskap av Eriks lärare och förebild, ett stort inflytande och makt över Erik. Det framkommer att Erik för Tosse symboliserar mer än en duktig och lovande elev, i den situationen då Tosse övertalar Erik att ställa upp i simtävlingen. Erik blir förförd av tanken på att vara den första realskoleeleven som vinner ett skolmästerskap i simning, då det är underförstått att det alltid är en av de äldre eleverna som ska vinna. Även om det är för Eriks egen skull Tosse övertalar honom att ställa upp, går det inte att förneka att Tosse i Erik ser en möjlighet att rubba den traditionsbundna ordning som råder på skolan och göra en spricka i klasshierarkin:

Visa dom då, i ärlig kamp. Visa dom att man inte behöver heta Lewenheusen för att simma hem pokalen. [...] Idrotten är demokratisk Erik, tänk på det.

Inför tävlingen tvekar Erik på om han verkligen ska ställa upp, om det är värt det, efter att äldrekursarna föreslagit att han bör låta Lewenheusen vinna. Tosse kommer in i omklädningsrummet, där Erik sitter, för att ge honom styrka och motivation inför finalen:

Tosse: Nu har vi dom, se upp i starten bara så att du inte blir diskad.
Erik: Men allt är ju uppgjort.
Tosse: Just därför Erik. Visa dom jävlarna.
Erik: Vad händer om jag vinner?
Tosse: Du blir oantastlig, jag lovar. Det är en hederssak.

Erik vinner tävlingen, men följderna blir inte de som Tosse lovat. De äldre eleverna fortsätter sina trakasserier och Erik tar beslutet att sluta med simningen. Detta beslut gör Tosse besviken, men Erik står på sig och visar den besvikelse även han känner, både den inför skolans lagar och den inför Tosses svek:

Du sa att jag skulle bli oantastlig, att det var en hederssak. Det finns ingen heder på den här skolan, det vet du också, det finns bara olika sätt att jävlas.

4.3.5 Sammanfattning av relationer och maktbalans

När det gäller relationer och maktbalans, visar resultatet att de manliga lärarna aldrig riktigt förlorar kontrollen i relationen med eleverna. Visserligen ifrågasätter Erik båda sina lärares brist på agerande, men det blir aldrig ett maktskifte. Detta är dock något som sker i relationen

mellan de kvinnliga lärarna och eleverna. Framförallt är detta tydligt i Violas fall, då hon från början är auktoritär och har full kontroll på klassrummet, men under filmens gång förlorar denna kontroll. En parallell som kan dras mellan Viola och Tosse, är den att de båda utnyttjar sin position som lärare för egen vinning.

Vidare är det den privata relationen de kvinnliga lärarna har med sina elever, som handlingen i de filmerna kretsar kring, medan det är relationen mellan lärare och elev i skolan, som är av vikt i *Ondskan*.

4.4 Koppling till Hirdman och Connell

Som tidigare tagits upp är genussystemet, enligt Hirdman, en ordningsstruktur av könen, där den ena delen, hierarkin, syftar till att mannen är norm och därmed det överordnade. Hur detta upprätthålls genom genuskontrakt som utspelar sig på tre plan, kan vi framför allt se i *Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö* och i *Lust och fägring stor*. Till en början i filmerna har såväl Ewa som Viola, kontroll, både över sig själva och sina elever, men under filmernas gång förskjuts maktbalansen, de förlorar kontrollen och det är pojkarna som får överläge. Genom detta återställs ordningen. Den manliga dominansen och underordningen av kvinnor existerar alltså, som även Connell diskuterar, trots att kvinnorna är lärare och pojkarna deras elever.

I *Ondskan* går det inte att se kvinnors underordning i de relationer vi analyserat, då både lärare och elever uteslutande är män. Däremot kan man se den maktstruktur som råder, genom att tillämpa Connells hegemonibegrepp. Som lärare och förebilder, innehar både Tranströmer såväl som Tosse en ledande position, då Erik ser upp till dem båda. Tranströmer och Tosse symboliserar båda en positiv sida av makten i form av de ideal och värderingar de besitter. Detta exemplifierar Connells teori om att det ibland inte är de tydligaste makthavarna, som i detta fall exempelvis rektorn, som sitter inne med makten.

4.5 Lindells utbytbarhetsprov

Man kan i tanken göra ett utbytbarhetsprov, där de kvinnliga lärarna byts ut mot manliga, och de manliga lärarna mot kvinnliga. Det är också intressant att fråga sig om man även bör byta kön på eleverna i ett sådant prov. I *Lust och fägring stor* och i *Kim Novak badade aldrig i*

Genesarets sjö, känns det relevant att byta ut de manliga eleverna mot kvinnliga, då det är heterosexuell åtrå med i bilden. I *Ondskan* kan det vara av intresse att byta ut elevernas kön, men även att se hur relationen skulle se ut om lärarna var kvinnor och eleverna fortfarande pojkar.

I *Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö*, blir det alltså en manlig vikarie som blir föremål för de kvinnliga elevernas beundran och åtrå. I *Lust och fägring stor* gör vi om Viola till en manlig 37-årig magister som inleder ett förhållande med sin fjortonåriga kvinnliga elev. I *Ondskan* tänker vi oss två scenarier. Dels en kvinnlig gymnastiklärare och en kvinnlig biologilärare som förebilder åt en manlig elev, dels att dessa kvinnliga lärare skulle ha kvinnliga elever. Konsekvenserna av utbytbarsprovet kommer vi att diskutera i den sammanfattande diskussionen.

5 Sammanfattande diskussion

Syftet har varit att göra en genusanalys av fyra lärare i tre svenska långfilmer. I den sammanfattande diskussionen avser vi att diskutera och problematisera de resultat vi kommit fram till, samt knyta samman dessa med det aktuella forskningsläget och våra teoretiska utgångspunkter och modeller.

För att sammanfatta de viktigaste resultaten i vår undersökning så har vi funnit att de kvinnliga och manliga lärarna framställs mycket olika. Även om alla de fyra lärarna utvecklar en nära relation till sina elever, och det blir tydligt att de på olika sätt bryr sig om dem, sker detta under varierande former. De kvinnliga lärarna går att placera in i det stereotypa facket Voyeurism, då de båda är objekt inför männens lystna blickar. Ytterligare likheter mellan de kvinnliga lärarna är att de ofta gestaltas utanför klassrummet, i sin privata sfär, relationen till deras elever är även den på det privata planet och deras lärarinsatser är av mindre vikt. Dessutom är de båda otrogna mot sina män. Vidare tar sig deras förlorade makt olika vägar, då Ewa kan placeras i kategorin offer, medan Viola, i sitt försök att återfå makten, hamnar under häxa/psykopat. Även enligt Hirdmans stereotypmodell hamnar de under olika kategorier, då Ewa är B och Viola a.

De manliga lärarna framställs utifrån sin lärarroll och beskrivs som kompetenta lärare. Deras yttre och deras privata liv är inte av intresse och de är båda manliga förebilder för Erik. Bägge har ett gott inflytande över Erik och hjälper honom att fatta beslut och utvecklas. Tydliga paralleller kan dras till Hirdmans stereotyp A, där styrka och potens är grundpelare. Vidare går Tosse att kategorisera som fadersgestalt. Slutligen finner vi att de manliga lärarna, till skillnad mot de kvinnliga lärarna, aldrig förlorar makten i relationen med sin elev.

Andrae hävdar att flickor och pojkars karaktärsdrag och egenskaper inom B. Wahlströms ungdomslitteratur oftast görs könsspecifika. För att vara den ideala pojken krävs sidor som den ideala flickan inte behöver uppvisa. Detta är även något som stämmer in på lärarna i vår undersökning. Hos de kvinnliga lärarna läggs stort fokus på deras privatliv, utseende och kroppar, medan det hos de manliga lärarna är deras yrkesroll som är det intressanta. I sin doktorsavhandling utkristalliserar Andrae dessutom flera exempel på hur de ideala flickorna och pojkarna ska vara. Flickorna ska bland annat foga sig, vara trogna, friska, sunda och

vackra. Pojkarna i sin tur ska vara kontrollerade, starka, muskulösa, ha gott intellekt och vara moraliska. De manliga lärarna i vår studie passar väl in i denna mall, då de framställs som bra och kunniga lärare med hög moral och goda råd vilka de gärna delar med sig av. Vi finner även att både Viola och Ewa passar in på de ideal Andrae beskriver, i det att de, till en början, är vackra, friska och sunda. Dock är de otrogna mot de män de lever med, vilket strider mot det eftersträvade. I filmerna förminskas deras lärarroll och de blir till föremål för männens åtrå och känslor. Vårt resultat stärks även av Soila och Lindell, som i sina studier, konstaterar att kvinnor på film framställs som objekt snarare än som subjekt, och Lindell trycker på att denna objektifiering oftast blir sexuell.

De kvinnliga och manliga lärarrollerna särskiljs även genom hur de placeras in i de stereotypa fack, som Lindell urskiljde. Det blir tydligt hur männen alltigenom filmen framställs positivt, och hur de, precis som Soila fann i sin forskning, ges monopol på de framträdande värderingarna, genom att de skildras som starka förebilder och fadersfigurer. De kvinnliga lärarna däremot, hamnar, under filmernas gång, i mindre smickrande fack som häxa/psykopat och offer. Ewa Kaludis blir ett offer genom sin trasiga uppväxt och i det att hon blir misshandlad av sin fästman. Offerrollen bidrar till att vi får bilder av en svag, kuvad, beroende och utsatt människa. Viola framställs som hysterisk, besatt och okontrollerad, i det att hon inte klarar av att skilja på sin privata roll och yrkesroll.

Alla dessa egenskaper hjälper till att måla upp bilden av att kvinnorna saknar möjligheten att själva ta kontroll över sitt liv. Ewa behöver hjälp utifrån att ta sig ur offerrollen. Violas hysteri leder till att hon missbrukar och försummar sin yrkesroll. Enligt Hirdmans sätt att se på samhället utifrån en hierarki och dikotomi, där mannen är norm, kan vi se hur dessa karaktärsdrag betonar kvinnornas underordning i jämförelse till mannen. I båda filmerna med de kvinnliga lärarna, blir kvinnorna på olika sätt projekt för männen att lösa, objekt som subjekten ska ta hand om.

Något som ytterligare bidrar till denna dikotomisering, är namnvalen på lärarna. Tranströmers namn säger egentligen inte mycket om vem han är, förutom smeknamnet Tranan, som kan härledas till hans ämne. Namnet Tosse Berg, förstärker den bild man får av honom som en sympatisk lärare och vän. Om hans namn i stället hade klingat av överklass, hade Erik kanske inte känt samma förtroende för honom och han hade inte varit den jämlike gymnastiklärare han nu blir. De kvinnliga lärarnas namn symboliserar däremot desto mer och har en starkare

underliggande mening. Ewas namn, som kan härledas till Bibeln och den första kvinnan, kan förhöja den mindre positiva bild som ges av henne som en otrogen, hjälplös synderska. Även Ewas efternamn, Kaludis, har en stor betydelse. Hennes offerroll förstärks då namnet anspelar på att hon som barn, kom som flykting till Sverige. Namnet Viola används tvärtom, då man i hennes fall kan se namnet som en kontrast till hennes karaktär. Violen och dess blå färg står för dygd, trohet och ödmjukhet, drag som Viola inte uppvisar. Därigenom hjälper även hennes namn, genom kontrasten det uppvisar, till att ännu mera spä på den förnedrande bilden av hennes person. Genom Violas efternamn, J:son Rydh, blir det tydligt att hon är överklass. Men trots sin position som lärare och sin högre ställning i klassamhället, lyckas hon ändå inte behålla makten i relationen till Stig.

De manliga lärarna kan vila lugna i sina roller, då deras namn om inte annat förhöjer deras position, medan de kvinnliga lärarnas underordning stryks under än mer. Samma effekt har de kontrasterande roller vi kunnat ställa lärarna emot i filmerna. Lisbet, Violas kontrast, personifierar det oskuldsfullt rena, och är allt Viola inte är. Tranströmer och Tosse höjs däremot i sin lärarroll och som personer, då de ställs i kontrast till en nazistisk lärare och en sadistisk styvfar.

Vår analys har koncentrerat sig till tre filmer som utspelar sig från fyrtio- till sextiotalet, och av förklarliga skäl kan inga generella slutsatser dras om hur lärarroller på film framställs. Det vore spännande att undersöka om samma resultat skulle framkomma om man valde att titta på filmer som utspelar sig i modern tid. Vidare skulle man även kunna analysera alla lärarroller som förekommit på svensk film för att få en bredare grund i sin undersökning. Däremot är det intressant att konstatera att man i vår studie kan se en klart överensstämmande bild med det forskningsläge och de teoretiska utgångspunkter vi tidigare presenterat. En motsvarande bild går även att se när det gäller det resultat vi kommit fram till i filmernas relationer och maktbalans.

Connell menar att de viktigaste relationerna i samhällets genusstruktur är de som bygger på makt. Det är dessa som ser till att underordningen av kvinnor och männens dominans fortskrider. Vårt resultat visar att denna samhällssanning även är rådande i de filmer vi analyserat. Genom att de kvinnliga lärarna är de som har makt och kontroll från början, blir det oreda i strukturen, någonting måste därför ske för att ordningen ska återställas. Ewa förlorar makten i relationen till eleverna, då hon visar sig svag och hjälplös. Detta leder till att

pojkar behöver kliva in och på eget bevåg agera för att kunna hjälpa henne ur den situation hon hamnat i. Viola tappar kontrollen, både över sina känslor och över relationen, i det att hon märker att Stig drar sig undan och blir den starkare av de två. Det har skett ett maktskifte och ordningen är återställd.

Genom detta maktskifte, tolkar vi det som att filmerna stödjer det patriarkat vi lever i, där mannen är norm. Soila drar, i sin forskning, samma slutsats och visar hur de filmer hon studerat straffar de egenskaper och beteenden som hotar att underminera denna rådande livssyn. Om de kvinnliga lärarna gått starka och hela ur historierna, hade det inneburit att de inte längre varit underordnade och det hade även varit det budskap som sänts ut till åskådarna. För att motverka att maktordningen blir rubbad, är därför en annan utgång, än den som filmerna iscensätter, otänkbar.

På samma sätt uppvisar Soila även hur filmerna belönar de drag och handlingar som harmoniserar med samhällsordningen, något som även kan urskiljas ur maktrelationen mellan de manliga lärarna och deras elev. Till skillnad mot Ewa och Violas relationer med sina elever har Tosse och Tranströmer en positiv makt över Erik genom hela filmen, inte bara för att de är hans lärare och goda förebilder, utan kanske framförallt i egenskap av att de är män. Någon maktkamp uppstår aldrig, eftersom det inte är nödvändigt. De representerar de högt värderade ideal samhället vilar på och kan därför påverka Erik i rätt riktning utan att ifrågasättas. Frågan är om Tosse och Tranströmers råd hade haft samma genomslagskraft om de istället hade varit kvinnor.

Diskussionen vi fört ovan stämmer överens med vad Connell menar med maskulin hegemoni. Connell hävdar att även om de flesta män inte medvetet söker denna maktposition, så drar de ändå nytta av den och de fördelar de vinner av den kvinnliga underordningen. Vi tror inte heller att Stig eller Erik och Edmund har som mål att ta över makten från sina kvinnliga lärare, utan snarare att det sker genom att de är normen och därmed överordnade kvinnan.

En del i Connells hegemonitankar innebär att det inte nödvändigtvis är de mest tydliga makthavarna som är de mäktigaste, det kan lika gärna vara ideal. I sin gymnastiklärarroll personifierar Tosse dessa grundläggande värderingar. Han är demokratisk i sin yrkesroll gentemot eleverna, ser alla elever och inte bara de duktiga och talangfulla. Tosse känner uppenbarligen ett missnöje inför den hierarki som råder på skolan, där pojkar som Silverhielm

och Lewenheusen får regera utan att ifrågasättas, och har ambitioner att göra en spricka i denna ordning. Det går inte att komma ifrån att Tosse till viss del utnyttjar Erik och det förtroende Erik känner för honom, då han övertalar honom att ställa upp i simtävlingen. I jämförelse med de gånger Viola använder sin makt som lärare för att få Stig dit hon vill, har Tosse även Eriks bästa i åtanke, medan Viola enbart gör det för sin egen vinning. Även detta leder till att framställningen av Tosse blir mycket mer sympatisk än den av Viola. Erik och Tosse utvecklar en jämlik vänskap, som har sin grund i deras gemensamma idrottsintresse. Vidare kan man dra paralleller mellan Tosse och Hirdmans beskrivning av mannen som A. Frågan är om dessa egenskaper är vanligare hos en gymnastiklärare, eller om Tosse tilldelas dessa egenskaper just för att han är man.

För att kunna svara på det har vi tagit hjälp av Lindells utbytbarhetstest. Om Tosse var en kvinnlig lärare med manliga elever skulle vi, utifrån det resultat vi kunnat skönja i vår undersökning, se hur relationen mellan "henne" och Erik förändras. Från att vara en jämställd relation mellan lärare och elev, skulle den gå till att vara en relation där Erik kanske inte längre lystrade till de råd hans lärare gav honom och där Erik skulle ta över makten. Vidare skulle "hon" inte längre vara intressant utifrån sin gymnastiklärarroll, utan snarare som kvinna och objekt. Alltså är Tosses karaktär snarare ett resultat av hans kön än av hans yrkesroll. För att den kvinnliga Tosse skulle ha samma relation och inflytande över Erik alltigenom filmen, krävs det antagligen att "hon", liksom Foster och Simmons konstaterar i sin analys av *Anne på Grönkulla*, inte beskrivs efter de könsbestämda karaktärsdrag som kvinnor ofta tillskrivs. Ska man få spela i männens liga, krävs det att det görs avkall på de drag som anses klassiskt feminina.

Om det i filmen *Ondskan* i stället skulle handla om kvinnliga lärare med kvinnliga elever, är det svårt att se att det skulle ske någon förändring i relation och maktbalans. Ska det då vara en uteslutande kvinnlig sfär för att kvinnor ska ha möjlighet att åtnjuta makt? Kanske är det så att kvinnor aldrig kan få vara både och. Både få framställas som kompetenta och sympatiska lärare, och samtidigt få vara vackra. Inget resultat i vår studie tyder på att detta även skulle gälla för de manliga lärarna. Varken Tosse eller Tranströmer gestaltas utifrån sitt fysiska utseende, men i och med att de är män, normen och har makten, tror vi inte att deras lärargärning skulle förringas även om så var fallet.

För att se om liknande slutsatser kan dras om de övriga tre lärarna, tillämpar vi också utbytbartestet på Tranströmer, Ewa och Viola. I Tranströmers fall är likheterna med Tosse stora. Om Tranströmer vore en kvinnlig lärare, skulle även "hennes" så kallade kvinnliga sidor tonas ned, för att "hon" skulle få vara den pedagogiska, kunniga och medryckande lärare Tranströmer är. I annat fall skulle vi troligtvis få lära känna "henne", inte bara som lärare i skolan, utan även den privata sidan, då detta är fallet med både Ewa och Viola. Inte heller skulle det fungera att byta ut Ewa och Viola mot manliga lärare, då vi inte kan se att männen skulle låta sina kvinnliga elever ta över makten, på det sätt som sker i filmerna. Det går inte att komma ifrån att även om Viola som man skulle kunna inleda ett förhållande med sin kvinnliga elev, så skulle "han" aldrig tappa kontrollen och förnedras såsom det framställs i *Lust och fägring stor*. Inte heller är det troligt att Ewa Kaludis, som man, skulle behöva söka tröst och skydd hos sin älskarinna, och att "hans" fjortonåriga kvinnliga elever skulle behöva reda ut "hans" situation.

Det är i de fall, där man kan byta kön på karaktären utan att det för den skull har inverkan på handlingen och relationerna, som man kan se att det inte är avgörande om personen i fråga är kvinna eller man. Vi finner inte något sådant fall i vår studie, alltså tolkar vi det som att rollerna är bestämda utifrån könsspecifika karaktärsdrag.

Alla de filmer vi har analyserat är regisserade av män och frågan är om detta kan ha någon betydelse för den bild som vi möter av de kvinnliga och manliga lärarna. Det är viktigt att poängtera att bilden som förs fram är deras, men genom det bestämmer de även vilken bild vi som åskådare får. De bidrar därigenom till att den maskulina hegemoni, som de själva är en stor del av, upprätthålls då det är den maktordning som visas i deras filmer. Lindell finner i sin analys av 1996 års filmutbud, att det råder en kraftig uteslutning av kvinnliga huvudroller. Enligt henne återspeglar detta en kulturell attityd om att kvinnan är av mindre intresse än vad männen är, och i de fall där kvinnan har huvudrollen sker det oftast i form av ett sexuellt objekt. Vi har i vår analys gjort ett medvetet val att närmare se på två kvinnliga lärare och två manliga lärare, för att få en likvärdig representation av könen. Trots att vi endast undersökt två kvinnliga lärarroller, är det intressant att se att de båda faller inom ramen för denna beskrivning av objektifiering.

Film är ett mycket visuellt medium, där en stor del av upplevelsen ligger i det som ögat ser, man får ta del av en färdig bild utan att själv skapa sig den. I litteraturen däremot, får man på

egen hand måla upp karaktärerna utifrån orden man läser och ofta blir beskrivningarna då mer utförliga. Det vore därför intressant att göra en textanalys på litteratur där lärarrollen ingår, för att se hur lärare där skildras. Finns samma objektifiering av de kvinnliga lärarrollerna som vi funnit i vårt resultat? Ytterligare något som vi, efter denna studie, gärna skulle undersöka, är hur Ewa Kaludis, Tosse Berg och Tranströmer framställs i romanerna som ligger som förlagor till filmerna. Beskrivs Ewa och hennes relation till Erik och Edmund annorlunda i boken *Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö*? Har Tosse och Tranströmer samma jämlika relation och inflytande i boken *Ondskan* som i filmen?

Lindell ser filmen som ett meningsskapande kulturellt fenomen, som bidrar till upprepningen och konstruktionen av stereotypiska bilder av kvinnligt och manligt. Genom att hänvisa till tidigare forskning menar Lindell att sättet kvinnor skildrades på film, speglade de manliga attityder som rådde och den position som kvinnor hade i samhället. Samma utgångspunkt har Soila i sin forskning då hon ur filmerna vill visa på de föreställningar om kvinnan som rådde i 30-talets svenska samhälle. De hävdar båda att när denna bild av kvinnor skapas, leder det till att det sker genom felaktiga representationer av och stereotyper av kvinnor. I vår studie tycker vi oss se samma mönster. Den verklighet som ges i filmerna, är visserligen den verklighet vi lever i, där mannen är överordnad kvinnan, men för att tydliggöra den ställs rollerna på sin spets. Detta ser vi inte bara i de manliga regissörernas negativa framställning av de kvinnliga lärarna och den positiva bild som ges av de manliga lärarna, utan också i det att kvinnorna så lätt går att sortera in i Lindells stereotyper.

Vi kan konstatera att, trots att det skiljer sextio år mellan de tidsepoker som Soila och Lindell undersöker, så stämmer deras resultat till stor del överens. Kvinnor framställs som stereotyper, medan män ges monopol på framträdande värderingar och på makten. Samma resultat finner vi hos de lärare vi analyserat. Man kan tycka att det till Lindells forskning borde ha skett en förändring, då samhället och jämställdheten ser annorlunda ut än det gjorde på 30-talet, men denna förändring har på film tydligen uteblivit. Därför ser vi hur åskådarna gång på gång matas med samma bilder och det kan då vara svårt att förbli opåverkade.

Denna svårighet att förbli opåverkad är även vad Hirdman benämner som en del i genusskapandet. Hon menar att våra idéer om vad män och kvinnor är, är något som vi skapar tillsammans och som löper så långt tillbaka i tiden, att det därför blir svårt att bryta sig loss ifrån dem. Hur detta genuskontrakt skapas på tre nivåer kan vi koppla till de filmer vi

analyserat. Den kulturella överlagringen, föreställningar om hur relationen mellan kvinnor och män bör vara, märks tydligt i hur relationerna är uppbyggda i filmerna. De manliga regissörerna har uppenbarligen haft en bild av att de kvinnliga lärarna ska bli underordnade männen, och att de manliga lärarna ska kunna behålla sin makt. Det andra planet är social integration, vilka som gör vad i samhället. I våra filmer är samtliga fyra karaktärer lärare, men hos kvinnorna blir denna roll sekundär. Det tredje och sista planet är socialiseringen, vilket innebär den inläring vi får om genus, att vissa saker inte är för kvinnor respektive för män. Genom att titta på våra tre filmer, lär man sig exempelvis att man som kvinnlig lärare är hysterisk, gråter, är otrogen och att känslorna lätt tar överhanden. Medan man som manlig lärare är sympatisk, principfast och demokratisk. Ordningen upprätthålls genom detta iscensättande av kvinnligt och manligt, och förstärker den hierarki och dikotomi som samhället, enligt Hirdman, vilar på.

Likaså Connells genusteori stöder och förklarar vårt resultat. Den manliga makten tar sig uttryck i olika former i alla de tre filmer vi analyserat och Connell menar att denna maktstruktur skapar och bevarar kvinnor och mäns roller i samhället. Vi vill hävda att hela vårt resultat är en bild av hur detta iscensättande går till, och att filmer som dessa ser till att det kontinuerligt sker en reproduktion av genus.

En viktig fråga att ställa sig är vad detta iscensättande kan få för följder för åskådaren. Lindell menar att film är ett steg i skapandet av våra identiteter. Filmen påverkar våra liv och vårt sätt att förstå oss själva och andra. Om nu filmens påverkan på åskådaren är så stor, som Lindell hävdar, måste ju den bild som mottagaren får av Ewa, Viola, Tranströmer och Tosse, få ganska stora konsekvenser. Men människan är en intelligent varelse, kan man då inte välja att se bortom dessa bilder? Vi menar att det är svårt att värja sig mot upprepanets makt, då vi i vårt resultat kan se en entydig bild av kvinnliga och manliga lärare, samt att vi i det aktuella forskningsläget även där ser samma tendens.

Den slutsats vi kan dra utifrån vår studie är att de kvinnliga och manliga lärarrollerna i de filmer vi analyserat, bidrar till att upprätthålla det genussystem som samhället vilar på. Detta sker genom att kvinnorna framställs snarare som sexuella objekt än som lärare, medan männen beskrivs utifrån sin yrkesroll, som kompetenta, sympatiska lärare. Och även i det att de manliga lärarna behåller makten i relationen med sina elever, och de kvinnliga lärarna

förlorar den. Det gamla talesättet är tydligen gällande än idag, i den moderna filmen, i ett modernt Sverige: ”Där kvinnorna går in, går makten ut.”

Käll- och litteraturförteckning

Filmer

Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö. Regi: Martin Aspö. Manus: Martin Aspö & Håkan Nesser. Sverige 2005. Svensk filmindustri.

Lust och fägring stor. Regi och manus: Bo Widerberg. Sverige, Danmark, Storbritannien 1995. Per Holst Film.

Ondskan. Regi: Mikael Håfström. Manus: Mikael Håfström & Hans Gunnarsson. Sverige, Danmark 2003. Moviola film och television.

Tryckta källor

Andrae, Marika, *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944* (Uppsala: B. Wahlströms, 2001).

Boggs, Joseph M., *The Art of Watching Films* (Mountain View: Mayfield Publishing Company, 1991).

Connell, R. W., *Maskuliniteter* (Göteborg: Daidalos, 1996).

Foster, Shirley & Judy Simons, *What Katy Read – Feminist Re-Readings of ‘Classic’ Stories for Girls* (London: Macmillan Press Ltd, 1995).

Hirdman, Yvonne, *Genus – om det stabila föränderliga former* (Malmö: Liber, 2001).

Hirdman, Yvonne, ”Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning”, i *Genushistoria – En historiografisk exposé*, red. Christina Carlsson Wetterberg & Anna Jansdotter (Lund: Studentlitteratur, 2004).

Lindell, Ingrid, *Att se och synas – Filmutbud, kön och modernitet* (Göteborg: Makadam Förlag, 2004).

Soila, Tytti, *Kvinnors ansikte – Stereotyper och kvinnlig identitet i trettiotalets svenska filmmelodram* (Stockholm: Stockholms Universitet, 1991).

Elektroniska källor

Fonus <webmaster@fonus.se> Blommor 2006-10-30
<http://www.fonus.se/om_fonus/index.html?c=29&sc=123&id=937> (Acc. 2006-10-30).

Nationalencyklopedin <kundcenter@ne.se> Genus 2006-11-11
<http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&t_word=genus&btn_search=S%F6k+direkt%21> (Acc. 2006-11-11).

Shenet <webmaster@shenet.se> Luktviol 2006-10-30 <<http://www.shenet.se/vaxter/viol>>
(Acc. 2006-10-30).

Svenska namn <svenskanamn@svenskanamn.com> Eva 2006-12-04
<<http://www.svenskanamn.se>> (Acc. 2006-12-04).

Bilaga 1

KÄLL- OCH LITTERATURSÖKNING

Frågeställningar:

*Vilka karaktärsdrag och egenskaper finner man hos de kvinnliga respektive manliga lärarna?
Hur ser relationerna och maktbalansen ut mellan lärare och elever?*

VAD?

Ämnesord	Synonymer
<i>Genus, könsroller, filmanalys, filmteori, film, lärarrollen, skolan, feminism, maskulinitet, kvinnoroll, mansroll</i>	

VARFÖR?

Alla ovanstående ämnesord anknyter till vårt ämne, och därför har vi valt att söka på dessa. Vi har inte valt bort några ämnesord, då vi haft svårt att hitta relevant forskning. Av samma anledning har vi både sökt både på generella, som genus, och mer specifika, genus på film.

HUR?

Databas	Söksträng	Antal träffar	Antal relevanta Träffar
<i>Libris</i>	<i>Genus + film, genus + skolan, genus + lärarroll</i>	<i>201, 162, 1</i>	<i>5, 3, 1</i>
	<i>Film + könsroll, film + kvinnoroll</i>	<i>391,1</i>	<i>10,1</i>
	<i>Filmanalys</i>	<i>251</i>	<i>10</i>
	<i>Filmteori</i>	<i>897</i>	<i>5</i>
	<i>Maskulinitet</i>	<i>329</i>	<i>5</i>
	<i>Könsroll</i>	<i>131</i>	<i>5</i>
	<i>Kvinnoroll</i>	<i>17</i>	<i>2</i>
	<i>Mansroll</i>	<i>11</i>	<i>1</i>
<i>Uppsök</i>	<i>Genus + film</i>	<i>6</i>	<i>2</i>

KOMMENTARER:

Vi har haft svårt att finna forskning som är relevant för vårt ämne, och har därför varit tvungna att vidga sökningen. I uppsök hittade vi många intressanta uppsatser, men de flesta som hade anknytning till vår studie, var dock på c-nivå. Libris var den databas vi hade störst användning av.

Bilaga 2

LATHUND FÖR FILMerna

Kim Nowak badade aldrig i Genesarets sjö

Lärare: Ewa Kaludis
Elev/-er: Erik och Edmund, 14 år
Övriga karaktärer: Henry, Eriks äldre bror, Ewas älskare
Berra, Ewas fästman

Lust och fägring stor

Lärare: Viola J:son Rydh
Elev: Stig, 14 år
Övriga karaktärer: Lisbet, Stigs skolkamrat och beundrarinna
Frank, Violas make

Ondskan

Lärare: Tosse Berg, idrottslärare
Tranströmer, biologilärare
Elev: Erik, 16 år
Övriga karaktärer: Pierre Tanguy, Eriks vän och rumskamrat
Melander, historieläraren
Otto Silverhielm, äldrekursare och rådsmedlem
Lewenheusen, äldrekursare och deltagare i skolmästerskapen i simning, hans far är instiftare av prispokalen